

แผนพัฒนารายสินค้าจังหวัดอุดรดิตถ์ “กล้วยน้ำว้า”

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุดรดิตถ์

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สิงหาคม ๒๕๖๙

คำนำ

แผนพัฒนารายสินค้าจังหวัดอุดรดิตถ์ “กล้วยน้ำว้า” เป็นเอกสารที่สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุดรดิตถ์ ได้รวบรวมประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกล้วยน้ำว้า ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลการผลิต ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ แผนงาน/โครงการ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่างๆ ซึ่งการจัดทำข้อมูลได้จัดทำภายใต้โครงการสินค้าเกษตรและบริการมูลค่าสูง ๑ ท้องถิ่น ๑ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง งบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๘ กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการพัฒนาการเกษตรเป็นรายสินค้า นำไปเผยแพร่ให้กับเกษตรกรหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ที่สนใจได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าว

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุดรดิตถ์ จึงขอขอบคุณทุกหน่วยงานใน/นอกสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ให้การสนับสนุนข้อมูล รวมทั้งข้อมูลที่เผยแพร่ตามเว็บไซต์ต่างๆ ทำให้เอกสารฉบับนี้สำเร็จลุล่วง และสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุดรดิตถ์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ข้อมูลตามสมควร

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุดรดิตถ์

สิงหาคม ๒๕๖๙

สารบัญ

	หน้า
ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร จังหวัดอุดรธานี	๗
๑.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต	๗
๑.๒ สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศ	๑๐
๑.๓ ลักษณะภูมิอากาศ	๑๐
๑.๔ การปกครอง ครุฑเรือน/ประชากร และครุฑเรือนเกษตรกร	๑๒
๑.๕ ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและสิ่งแวดล้อม	๑๔
๑.๖ ข้อมูลแหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่สำคัญ	๑๘
๑.๗ ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม	๒๑
๑.๘ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	๒๒
ส่วนที่ ๒ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกล้วย	๒๕
๒.๑ ข้อมูลกล้วย	๒๕
๒.๒ สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมปลูกกล้วย	๒๘
๒.๓ การปลูกและการขยายพันธุ์กล้วย	๒๘
๒.๔ การดูแลรักษา	๓๐
๒.๕ การให้ผล/การเก็บเกี่ยวกล้วย	๓๐
๒.๖ การจัดการผลกล้วยหลังเก็บเกี่ยว	๓๑
๒.๗ โรคและแมลง ศัตรูพืชของกล้วย และการป้องกันกำจัด	๓๓
๒.๘ การแปรรูปกล้วย	๓๕
๒.๙ ปฏิทินการปฏิบัติดูแลและรักษากล้วย	๓๖
ส่วนที่ ๓ สถานการณ์กล้วยน้ำว้าจังหวัดอุดรธานี	๓๗
๓.๑ สถานการณ์การผลิตกล้วยน้ำว้า จังหวัดอุดรธานี	๓๗
๓.๒ เขตความเหมาะสมการปลูกกล้วย จังหวัดอุดรธานี	๓๘
๓.๓ กระจายพันธุ์กล้วยน้ำว้าจังหวัดอุดรธานี	๓๘
๓.๔ สายพันธุ์กล้วยน้ำว้าที่นิยมปลูกในจังหวัดอุดรธานี	๓๙
๓.๕ ปริมาณผลผลิตในจังหวัดอุดรธานี	๓๙
๓.๖ ปฏิทินแสดงร้อยละผลผลิตที่ออกสู่ตลาดในแต่ละช่วงเวลา	๓๙
๓.๗ รูปแบบการผลิต	๓๙

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
๓.๘ ต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนจากการผลิตกล้วยน้ำว้าจังหวัดอุดรดิตถ์	๔๐
๓.๙ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการผลิต/ประสิทธิภาพ	๔๑
๓.๑๐ สภาพการตลาด	๔๒
๓.๑๑ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการตลาด	๔๓
ส่วนที่ ๔ แนวทางการพัฒนาการขับเคลื่อน ๑ ท้องถิ่น ๑ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง	๔๕
“กล้วยน้ำว้า” Young Smart Farmer จังหวัดอุดรดิตถ์ : นายภาสกร มณฑาทูล	
๔.๑ ที่มาของการผลิตกล้วยน้ำว้า	๔๕
๔.๒ แนวทางการพัฒนา	๔๖
๔.๓ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ	๔๗
๔.๔ ความต้องการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ	๔๘
๔.๕ แผนปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขและพัฒนากล้วยน้ำว้า	๔๘
๔.๖ แผนงาน/โครงการ	๔๙
๔.๗ การขับเคลื่อนโครงการสินค้าเกษตรและบริการมูลค่าสูง “๑ ท้องถิ่น ๑ สินค้า	๕๐
เกษตรมูลค่าสูง” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙	
บรรณานุกรม	

สารบัญตาราง

หน้า

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร จังหวัดอุดรธานี

ตารางที่ ๑ กรอบทิศทางการพัฒนาจังหวัดอุดรธานีและกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ๑	๘
ตารางที่ ๒ ปริมาณน้ำฝนจังหวัดอุดรธานี	๑๑
ตารางที่ ๓ อุณหภูมิจังหวัดอุดรธานี	๑๑
ตารางที่ ๔ การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๖๔	๑๒
ตารางที่ ๕ จำนวนประชากรจังหวัดอุดรธานีจำแนกตามเขตพื้นที่	๑๓
ตารางที่ ๖ เนื้อที่ป่าไม้จังหวัดอุดรธานี	๑๔
ตารางที่ ๗ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ในจังหวัดอุดรธานี	๑๔
ตารางที่ ๘ ข้อมูลป่าสงวนแห่งชาติในจังหวัดอุดรธานี	๑๕
ตารางที่ ๙ ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าไม้ในจังหวัดอุดรธานี	๑๖
ตารางที่ ๑๐ สถานีเก็บตัวอย่างน้ำแหล่งน้ำผิวดินในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี	๑๘
ตารางที่ ๑๑ จำนวนแหล่งน้ำของจังหวัดอุดรธานี	๑๙
ตารางที่ ๑๒ พื้นที่ติดตั้ง สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า รายอำเภอของจังหวัดอุดรธานี	๒๐
ตารางที่ ๑๓ สถานีเก็บตัวอย่างน้ำแหล่งน้ำผิวดินในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี	๒๑
ตารางที่ ๑๔ ผลผลิตถั่วเหลืองรวมจังหวัดอุดรธานี แบบปริมาณลูกโซ่ ณ ราคาประจำปี ปี ๒๕๕๖-๒๕๖๓	๒๓
ตารางที่ ๑๕ ปฏิทินแสดงสัดส่วนผลผลิตถั่วเหลืองจังหวัดอุดรธานีการออกสู่ตลาด ปี ๒๕๖๗	๓๙
ตารางที่ ๑๖ ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตถั่วเหลือง จังหวัดอุดรธานี	๔๑
ตารางที่ ๑๗ การขับเคลื่อน ๑ ท้องถิ่น ๑ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง ถั่วเหลือง	๔๗
Young Smart Farmer จังหวัดอุดรธานี : นายภาสกร มณฑากุล	
ตารางที่ ๑๘ แผนปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขและพัฒนาถั่วเหลือง	๔๙

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ ๑ การแบ่งเขตปกครองของจังหวัดอุดรดิตถ์	๗
ภาพที่ ๒ โครงสร้างเศรษฐกิจภาคเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์	๒๒
ภาพที่ ๓ วิธีปลูกกล้วย	๒๘

ส่วนที่ ๑

ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ ๑ การแบ่งเขตปกครองของจังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

อุตรดิตถ์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนล่าง เป็นประตูขึ้นสู่ดินแดนล้านนาตะวันออก เป็นเมืองก่อนประวัติศาสตร์ ตัวเมืองเดิมชื่อ บางโพท่าอิฐ ได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ “อุตรดิตถ์” หมายถึง เมืองท่าแห่งทิศเหนือ เป็นเมืองด่านานแม่ข่ายลับแล และเมืองถิ่นกำเนิดของวีรบุรุษกู้ชาติ “พระยาพิชัยดาบหัก” ทหารเอกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ ๔๙๑ กิโลเมตร และโดยทางรถไฟ ๔๘๕ กิโลเมตร มีขนาดพื้นที่ ๗,๘๓๘.๕๙ ตารางกิโลเมตร หรือ ๔,๘๙๙,๑๒๐ ไร่ เป็นอันดับที่ ๑๑ ของ ๑๗ จังหวัดภาคเหนือ และอันดับที่ ๒๕ ของประเทศ

จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้กำหนดวิสัยทัศน์จังหวัด/ กลุ่มจังหวัดและยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาจังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อให้หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนได้ร่วมขับเคลื่อนให้จังหวัดได้ดำเนินการพัฒนาอย่างมีทิศทางและถูกต้อง ดังจะเห็นได้จากตารางที่ ๑

กลุ่มจังหวัด (ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ พิษณุโลก)	จังหวัดอุตรดิตถ์
เป้าหมายการพัฒนา : “เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระเบียงเศรษฐกิจเหนือ – ใต้ (NSEC) กับระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก – ตะวันตก (EWEC) ที่เข้มแข็ง”	เป้าหมายการพัฒนา : "จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นเมืองที่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัย การท่องเที่ยวมีการพัฒนา และการค้าชายแดนมีมูลค่าสูงขึ้น"
ประเด็นการพัฒนา : ๑) ส่งเสริมการค้า การลงทุน โครงข่ายคมนาคมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการพัฒนา ๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานและยั่งยืน เป็นศูนย์กลางการประชุมและจัดนิทรรศการ ๓) การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตรสอดคล้องกับการตลาดด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี ๔) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสุขภาพครบวงจร ๕) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	ประเด็นการพัฒนา : ๑) เสริมสร้างบ้านเมืองให้น่าอยู่ สร้างชุมชนและครอบครัวเข้มแข็งเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน ๒) พัฒนาเกษตรกรรม ผลิตภัณฑ์ OTOP SMEs วิสาหกิจชุมชน อุตสาหกรรม ให้มีคุณภาพ ปลอดภัย ได้มาตรฐาน สร้างมูลค่าเพิ่ม และมีการบริหารจัดการด้านการตลาดสมัยใหม่ ๓) พัฒนาทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสร้างคุณค่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ๔) อนุรักษ์ ฟื้นฟู บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งน้ำ และส่งเสริมการใช้พลังงานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ๕) เพิ่มศักยภาพ การค้า การลงทุน ระบบ Logistic และความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน
เป้าประสงค์ : “ พัฒนากลุ่มจังหวัดเพื่อความผาสุกของประชาชน ”	เป้าประสงค์ : ๑) ประชาชนและชุมชนมีความเข้มแข็ง มีคุณภาพ มีชีวิตที่ดีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๒) เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การแปรรูปสินค้า ผลิตภัณฑ์ OTOP และการตลาด

กลุ่มจังหวัด (ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ พิษณุโลก)	จังหวัดอุตรดิตถ์
	๓) เป็นเมือง ๓ วัฒนธรรม ที่มีอัตลักษณ์และยกระดับการท่องเที่ยวทุกด้าน ๔) ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงาน มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ๕) ระบบบริหารการค้าชายแดน การลงทุน การท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีศักยภาพสูงขึ้นและประเทศ
ประเด็นการพัฒนา การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตรสอดคล้องกับการตลาดด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี แนวทางการพัฒนา : ๑. ยกระดับการพัฒนาการเกษตรให้เป็นระบบ ตั้งแต่การผลิตที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน เกษตรปลอดภัย และเกษตรอินทรีย์การแปรรูปที่เพิ่มมูลค่า และการตลาดที่ครบวงจร ๒. ขยายพื้นที่ระบบชลประทานให้สามารถรองรับการเกษตร เช่น การจัดทำคลองไส้ไก่เพื่อдинг น้ำไปใช้ให้ทั่วถึง ๓. สนับสนุนการพัฒนานวัตกรรม เทคโนโลยี และนำมาใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ	ประเด็นการพัฒนา พัฒนาเกษตรกรรม ผลิตภัณฑ์ OTOP SMEs วิสาหกิจชุมชน อุตสาหกรรม ให้มีคุณภาพ ปลอดภัยได้มาตรฐาน สร้างมูลค่าเพิ่ม และมีการบริหารจัดการด้านการตลาดสมัยใหม่ แนวทางการพัฒนา : ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาผลผลิตภาคการเกษตรให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน มีความปลอดภัย มีการบริหารจัดการผลผลิตทางการเกษตรอย่างเป็นระบบครบวงจร ตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูปสร้างมูลค่า และการตลาดสมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม ความต้องการของผู้บริโภคในตลาด รวมทั้งการสนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรปลอดภัยบนฐานการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP SMEs และวิสาหกิจชุมชน โดยการนำอัตลักษณ์ของชุมชน/ท้องถิ่น มาพัฒนาเป็นสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น

ที่มา : กลุ่มงานบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ๑, สำนักงานจังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๒ สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศ แบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

(๑) **ที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน** บริเวณสองฝั่งของแม่น้ำน่าน และลำน้ำสาขาที่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่าน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม อยู่ในเขตอำเภอตรอน พิชัย และบางส่วนของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ อำเภอลับแล และอำเภอทองแสนขัน (ประมาณร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่ทั้งหมด)

(๒) **ที่ราบระหว่างหุบเขาและเชิงเขา** บริเวณที่อยู่ต่อเนื่องจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำทางด้านเหนือและด้านตะวันออกของจังหวัด ประกอบด้วยที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขาตามแนวคลองตรอน แม่น้ำปาด คลองแม่พรง ห้วยน้ำไคร้ และลำธารสายต่างๆ สลับกับภูมิประเทศเป็นเขาอยู่ในเขตอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ อำเภอลับแล อำเภอน้ำปาด อำเภอปากท่า อำเภอท่าปลา และอำเภอบ้านโคก (ประมาณร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่ทั้งหมด)

(๓) **เขตภูเขาและที่สูง** อยู่ในบริเวณทางด้านเหนือ และทางตะวันออกของจังหวัด โดยเฉพาะเขตอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ อำเภอลับแล อำเภอน้ำปาด อำเภอปากท่า อำเภอท่าปลา และอำเภอบ้านโคก (ประมาณร้อยละ ๖๐ ของพื้นที่ทั้งหมด)

๑.๓ ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดอุตรดิตถ์มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้นสลับร้อนแห้งแล้ง หรือฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู เพราะได้รับอิทธิพลจากกระแสลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันตกเฉียงใต้ มีความชื้นและความร้อนสูงในฤดูร้อน อากาศจะร้อนจัด อุณหภูมิเฉลี่ย ๓๕ องศาเซลเซียส อากาศเย็นสบายในฤดูหนาวและมีฝนตกชุกในฤดูฝน

ฤดูฝน เป็นฤดูที่เริ่มลงมือเพาะปลูกพืชเมืองร้อน จะเริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคมและไปสิ้นสุดฤดูในเดือนกันยายนหรือต้นเดือนตุลาคมซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนด้านที่ต้นลมจะได้รับปริมาณฝนมากกว่าด้านปลายลม ซึ่งฝนที่ตกอยู่นั้นเป็นลักษณะของฝนภูเขา พื้นที่หน้าเขาจะได้รับฝนมากกว่าด้านหลังเขา ฝนที่ตกเป็นฝนจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากอ่าวเบงกอลกับฝนจากพายุดีเปรสชันที่พัดจากทะเลจีนใต้

ฤดูหนาว เป็นฤดูของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มต้นประมาณกลางเดือนตุลาคมและสิ้นสุดประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูหนาวในภาคเหนือมีลักษณะเห็นเด่นชัด กว่าภาคกลาง และภาคใต้ เพราะอยู่ใกล้แนวเคลื่อนที่ของอากาศหนาวเย็นที่เคลื่อนที่จากเขตความกดอากาศสูงในไซบีเรียและผ่านประเทศจีน

ฤดูร้อน เริ่มต้นประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์และไปสิ้นสุดประมาณกลางเดือนพฤษภาคมในเดือนกุมภาพันธ์ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเริ่มอ่อนกำลังลง ทำให้ลมตะวันออกเฉียงใต้จากทะเลจีนใต้ มีกำลังแรงขึ้น เป็นผลให้เกิดพายุฤดูร้อนขึ้นในภาคเหนือเป็นครั้งคราว ในเดือนมีนาคมและเมษายนอุณหภูมิในภาคเหนือขึ้นสูงมาก

ตารางที่ ๒ ปริมาณน้ำฝนจังหวัดอุดรดิตถ์

ปี (พ.ศ.)	ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร)	ปริมาณน้ำฝน	
		สูงสุด (มม.)	จำนวนวัน
๒๕๕๕	๑,๔๗๕.๓๐	๘๓.๘๐	๑๑๙
๒๕๕๖	๑,๓๔๖.๓๐	๙๐.๘๐	๑๑๘
๒๕๕๗	๑,๓๓๗.๒๐	๑๐๒.๕๐	๑๑๑
๒๕๕๘	๙๐๓.๙๐	๗๐.๒๐	๙๑
๒๕๕๙	๑,๓๕๘.๐๐	๑๒๘.๐๐	๔๑
๒๕๖๐	๑,๔๔๕.๔๐	๑๑๔.๙๐	๑๑๘
๒๕๖๑	๑,๔๔๗.๑๐	๑๒๐.๖๐	๑๘๐
๒๕๖๒	๑,๔๔๗.๑๐	๑๒๐.๖๐	๑๑๑
๒๕๖๓	๑,๐๘๖.๑๐	๙๙.๕๐	๘๖
๒๕๖๔	๑,๒๖๕.๒๐	๙๑.๑๐	๑๐๔

ที่มา : สถานีอุตุนิยมวิทยาอุดรดิตถ์ ข้อมูล ณ ๒ ก.พ. ๒๕๖๕

ตารางที่ ๓ อุณหภูมิจังหวัดอุดรดิตถ์

ปี (พ.ศ.)	อุณหภูมิ (°C)		
	สูงสุด	ต่ำสุด	เฉลี่ยทั้งปี
๒๕๕๕	๔๑.๕๐	๑๕.๐๐	๒๘.๗๐
๒๕๕๖	๔๐.๐๐	๑๗.๐๐	๒๗.๓๐
๒๕๕๗	๔๐.๕๐	๑๑.๐๐	๒๗.๘๐
๒๕๕๘	๔๑.๘๐	๑๔.๐๐	๒๘.๕๐
๒๕๕๙	๔๓.๖๐	๑๐.๔๐	๒๘.๓๐
๒๕๖๐	๔๐.๐๐	๑๗.๑๐	๒๗.๖๐
๒๕๖๑	๔๐.๐๐	๑๖.๔๐	๒๘.๒๐
๒๕๖๒	๔๓.๐๐	๑๓.๐๐	๒๘.๕๐
๒๕๖๓	๔๒.๕๐	๑๔.๐๐	๒๙.๙๐
๒๕๖๔	๔๐.๕๐	๑๔.๕๐	๒๘.๐๐

ที่มา : สถานีอุตุนิยมวิทยาอุดรดิตถ์ ข้อมูล ณ ๒ ก.พ. ๒๕๖๕

๑.๔ การปกครอง ครุฑเรือน/ประชากร และครุฑเรือนเกษตรกร

การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดอุดรดิตถ์แบ่งพื้นที่เพื่อการบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็น ๙ อำเภอ ๖๗ ตำบล ๖๑๓ หมู่บ้าน โดยมีอำเภอดังนี้ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์, อำเภอพิชัย, อำเภอตรอน, อำเภอลับแล, อำเภอท่าปลา, อำเภอน้ำปาด, อำเภอปากท่า, อำเภอบ้านโคก และอำเภอทองแสนขัน

การแบ่งเขตการบริหารราชการ ๓ ระดับ คือ

๑) ส่วนราชการบริหารส่วนกลาง ที่มีสำนักงานตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค จำนวน ๖๐ หน่วยงาน

๒) ส่วนราชการบริหารส่วนภูมิภาค จำนวน ๓๓ หน่วยงาน

๓) ส่วนราชการบริหารส่วนท้องถิ่น จำนวน ๘๐ แห่ง ประกอบด้วย

๓.๑) องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน ๑ แห่ง

๓.๒) เทศบาลเมืองฯ จำนวน ๑ แห่ง

๓.๓) เทศบาลตำบล จำนวน ๒๕ แห่ง

๓.๔) องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๕๓ แห่ง

ตารางที่ ๔ การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ. ๒๕๖๔

อำเภอ	พื้นที่ตร.กม.	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล เมือง/ ตำบล	อบต.	อบจ.	ระยะทาง ห่างจาก จังหวัด
เมืองอุดรดิตถ์ (รวม ทม./ทต./อบจ.)	๗๖๕.๕๐	๑๗	๑๕๘	๑๑	๗	๑	-
ตรอน	๓๑๔.๕๐	๕	๔๗	๒	๕	-	๒๒ กม.
ท่าปลา	๑,๖๘๑.๔๐	๘	๘๕	๓	๖	-	๔๐ กม.
น้ำปาด	๑,๔๔๘.๗๐	๖	๔๙	๑	๗	-	๗๒ กม.
ปากท่า	๖๓๒.๗๐	๔	๓๑	๑	๔	-	๑๑๓ กม.
บ้านโคก	๑,๐๕๕.๙๐	๔	๓๑	๑	๓	-	๑๖๕ กม.
พิชัย	๗๓๖.๗๐	๑๑	๙๘	๒	๑๑	-	๔๕ กม.
ลับแล	๔๔๘.๘๐	๘	๖๕	๔	๖	-	๘ กม.
ทองแสนขัน	๗๕๔.๔๐	๔	๔๙	๑	๔	-	๔๒ กม.
รวม ๙ อำเภอ	๗,๘๓๘.๖๐	๖๗	๖๑๓	๒๖	๕๓	๑	

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดอุดรดิตถ์ (ข้อมูลพื้นฐานแผนพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ ทบพวน ก.ค. ๒๕๖๔)

๑.๒.๒ ข้อมูลประชากร

จำนวนประชากรของจังหวัดอุดรดิตถ์ ณ เดือนมิถุนายน ๒๕๖๔ มีทั้งสิ้น ๔๔๗,๓๖๖ คน (ข้อมูลจากที่ทำการปกครองจังหวัดอุดรดิตถ์) แยกเป็นชาย ๒๑๘,๐๙๑ คน หรือร้อยละ ๔๘.๗๕ หญิง ๒๒๙,๒๗๕ คน หรือร้อยละ ๕๑.๒๔ ความหนาแน่นเฉลี่ย ๕๔ คน ต่อตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์โดยมี ความหนาแน่น ๑๙๒ คน ต่อตารางกิโลเมตร และอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอ ฟากท่า ๑๔ คน ต่อตารางกิโลเมตร

ประชากรทะเบียนราษฎร เนื่องจากประชากรสำรวจเป็นประชากรที่มีชื่ออยู่ตามทะเบียนบ้านในเขตรับผิดชอบและอยู่จริง และเป็นประชากรที่มาอาศัยอยู่ในเขตรับผิดชอบแต่ทะเบียนบ้านอยู่นอกเขตรับผิดชอบส่วนประชากรทะเบียนราษฎรเป็นประชากร ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตรับผิดชอบ ทั้งตัวอยู่จริงและตัวไม่อยู่ จึงทำให้ข้อมูลมีจำนวนแตกต่างกัน

ตารางที่ ๕ จำนวนประชากรจังหวัดอุดรดิตถ์จำแนกตามเขตพื้นที่

พื้นที่	จำนวนประชากร			หลังคาเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
เมืองอุดรดิตถ์	๖๙,๗๓๕	๗๕,๓๘๖	๑๔๕,๑๒๑	๖๐,๓๗๕
ตรอน	๑๖,๓๐๙	๑๗,๓๕๒	๓๓,๖๖๑	๑๑,๗๖๖
ท่าปลา	๒๑,๔๒๙	๒๑,๖๗๕	๔๓,๑๐๔	๑๔,๗๔๑
น้ำปาด	๑๘,๐๔๙	๑๘,๑๕๙	๓๖,๒๐๘	๑๓,๕๙๐
ฟากท่า	๖,๙๐๒	๗,๒๑๙	๑๔,๑๒๑	๕,๕๑๕
บ้านโคก	๗,๒๙๓	๗,๑๐๒	๑๔,๓๙๕	๖,๓๘๒
พิชัย	๓๖,๓๔๕	๓๘,๕๓๘	๗๔,๘๘๓	๒๗,๓๔๐
ลับแล	๒๖,๕๗๓	๒๘,๐๒๑	๕๔,๕๙๔	๒๒,๔๙๕
ทองแสนขัน	๑๕,๔๕๖	๑๕,๘๒๓	๓๑,๒๗๙	๑๑,๓๐๒
รวม	๒๑๘,๐๙๑	๒๒๙,๒๗๕	๔๔๗,๓๖๖	๑๗๓,๕๐๖

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดอุดรดิตถ์ (มิถุนายน ๒๕๖๔) ข้อมูลพื้นฐานแผนพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ (ทบทวน กรกฎาคม ๒๕๖๔)

๑.๕ ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและสิ่งแวดล้อม

๑) ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า

๑.๑ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดอุดรดิตถ์ประกอบด้วยป่าไม้หลายชนิดประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ซึ่งเป็นป่าผลัดใบพบที่ระดับความสูง ๕๐๐ - ๖๐๐ เมตร ระดับความสูงจากน้ำทะเล และป่าเต็งรังซึ่งเป็นป่าโปร่งทำให้ฝนตกตามฤดูกาลปริมาณน้ำฝนอยู่ในระดับที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช ป่าดงดิบแล้ง ซึ่งมีไม้มีค่าทางเศรษฐกิจที่พบมาก คือ ไม้สัก พื้นที่ป่าจังหวัดอุดรดิตถ์ มีปกคลุมอยู่ในทุกอำเภอ แต่พื้นที่ป่าไม้ที่พบมาก คือ ในพื้นที่อำเภอน้ำปาด อำเภอพาคท่า อำเภอบ้านโคก อำเภอท่าปลา อำเภอลับแล อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ และอำเภอทองแสนขัน ส่วนในเขตอำเภอดรอน และอำเภอพิชัย มีพื้นที่ป่าไม้ อยู่ส่วนหนึ่งกระจายเป็นหย่อม ๆ

ตารางที่ ๖ เนื้อที่ป่าไม้จังหวัดอุดรดิตถ์

ปี (พ.ศ.)	เนื้อที่ (ไร่)		ร้อยละของพื้นที่จังหวัด
	พื้นที่ป่า	พื้นที่ไม่ใช่ป่า	
๒๕๕๗	๒,๗๖๓,๒๔๘	๒,๑๓๕,๘๗๒	๕๖.๔๐
๒๕๕๘	๒,๗๖๖,๒๗๐	๒,๑๓๒,๘๕๐	๕๖.๔๖
๒๕๕๙	๒,๗๖๒,๘๔๐	๒,๑๓๖,๒๘๐	๕๖.๓๙
๒๕๖๐	๒,๗๕๙,๓๘๘	๒,๑๓๙,๗๓๒	๕๖.๓๒
๒๕๖๑	๒,๗๖๑,๕๐๖	๒,๑๓๗,๖๑๔	๕๖.๓๗
๒๕๖๒	๒,๗๖๑,๕๐๖	๒,๑๓๗,๖๑๔	๕๖.๓๗
๒๕๖๓	๓,๓๐๐,๐๔๕	๑,๕๙๙,๐๗๕	๖๗.๓๖
๒๕๖๔	๒,๗๕๕,๖๐๕	๒,๑๘๕,๕๑๐	๕๕.๗๗

ที่มา : สำนักงานป่าไม้จังหวัดอุดรดิตถ์ ข้อมูลสารสนเทศ กรมป่าไม้ ๒๕๖๕
จากตารางพบว่าจังหวัดอุดรดิตถ์มีเนื้อที่ป่าไม้ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ จำนวน ๒,๗๕๕,๖๐๕ ไร่ ลดลงจาก ปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ที่มีเนื้อที่ป่า จำนวน ๓,๓๐๐,๐๔๕ ไร่

เมื่อจัดลำดับร้อยละของเนื้อที่ป่าไม้ของจังหวัดอุดรดิตถ์เปรียบเทียบกับจังหวัด ในภาคเหนือและในภาพรวมทั้งประเทศ พบว่า จังหวัดอุดรดิตถ์จัดอยู่ในลำดับที่ ๙ ของจังหวัดภาคเหนือ และจัดอยู่ในลำดับที่ ๙ ของประเทศ

(๑) **พื้นที่ป่าอนุรักษ์** พื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นพื้นที่ป่าที่รัฐได้กำหนดไว้ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ โดยพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในจังหวัดอุดรดิตถ์ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ จำนวน ๓ แห่ง วนอุทยานแห่งชาติ จำนวน ๕ แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน ๒ แห่ง และ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า จำนวน ๒ แห่ง หน่วยควบคุมพื้นที่ที่จะประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ๑ แห่ง

ตารางที่ ๗ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ในจังหวัดอุดรดิตถ์

ลำดับ	หน่วยงาน	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๑	อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน	อุดรดิตถ์ (๖๓,๕๙๔) แพร่ (๕๖๐,๘๗๔)	๓๓๘,๔๓๒	๓๐ ก.ย. ๒๕๔๑
๒	อุทยานแห่งชาติสักใหญ่	อุดรดิตถ์	๓๒๔,๒๔๐	๔ ธ.ค. ๒๕๔๖
๓	อุทยานแห่งชาติภูสอยดาว	พิษณุโลก (๔๒,๑๗๓) อุดรดิตถ์ (๑๗๐,๖๒๕)	๑๗๐,๖๒๕	๒๘ พ.ค. ๒๕๕๑
๔	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่จริม	อุดรดิตถ์	๔๑๒,๕๐๐	๒๔ ก.ย. ๒๕๔๑
๕	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าน้ำปาด	อุดรดิตถ์	๓๒๐,๑๙๗	๕ ก.ย. ๒๕๔๔
๖	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ปาลำน้ำน่านฝั่งขวา	พิษณุโลก (๘๗,๕๐๐) อุดรดิตถ์ (๕๙,๓๗๕)	๕๙,๓๗๕	๑๑ ต.ค. ๒๕๔๓
๗	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาใหญ่ - เขาน้ำผาตั้ง และ เขาดาวพรม	อุดรดิตถ์	๑๕,๐๐๐	๘ มี.ค. ๒๕๒๗
๘	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าภูสันเขียว			
๙	หน่วยควบคุมพื้นที่ที่จะประกาศเป็น เขตห้ามล่า สัตว์ป่าห้วยผึ้ง-วังยาว			

ที่มา : สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑๑ พิษณุโลก, พ.ศ. ๒๕๖๐

(๒) **พื้นที่ป่าสงวน** ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ข้อมูลของกรมป่าไม้ ได้ระบุพื้นที่ป่าสงวนในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ ที่มีการประกาศตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๐ มีจำนวนทั้งหมด ๑๕ ป่า โดยสรุปพื้นที่ป่าเรียงตามปีประกาศได้ดังตาราง

ตารางที่ ๘ ข้อมูลป่าสงวนแห่งชาติในจังหวัดอุดรดิตถ์

ลำดับ	ชื่อป่า	ปีที่ประกาศ	พื้นที่ (ไร่)
๑	ป่านาอิน ป่านายาง	๒๕๐๗	๑๑๘,๗๕๐.๐๐
๒	ป่าบึงซ่าน	๒๕๐๗	๕๐.๐๐

ลำดับ	ชื่อป่า	ปีที่ประกาศ	พื้นที่ (ไร่)
๓	ป่าดงช้างดี	๒๕๐๙	๑๘,๒๐๐.๐๐
๔	ป่าคลองตรอนฝั่งขวา	๒๕๑๐	๓๒๓,๕๕๖.๐๐
๕	ป่าคลองตรอนฝั่งซ้าย	๒๕๑๐	๔๖๙,๑๗๕.๐๐
๖	ป่าปากห้วยฉลอง และป่าห้วยสีเสียด	๒๕๑๒	๙๔,๓๗๕.๐๐
๗	ป่าห้วยช้าง และป่าปู่เจ้า	๒๕๑๔	๑๙,๙๗๕.๐๐
๘	ป่าน้ำปาด	๒๕๑๕	๑,๓๖๒,๘๐๖.๐๐
๙	ป่าจirim	๒๕๒๑	๓๑๓,๑๒๕.๐๐
๑๐	ปาลำน้ำน่านฝั่งขวา	๒๕๒๒	๓๖๑,๘๗๕.๐๐
๑๑	ป่านานกกก	๒๕๒๗	๒๔,๘๕๐.๐๐
๑๒	ป่าห้วยเกียงพา และป่าน้ำไคร้	๒๕๒๘	๑๑๔,๓๗๕.๐๐
๑๓	ป่าเขากระทิง	๒๕๒๙	๑๑,๘๔๔.๐๐
๑๔	ป่าพระฝาง	๒๕๒๙	๑๐,๖๘๗.๗๕
๑๕	ป่าเขาใหญ่	๒๕๓๐	๕๖,๔๑๐.๐๐
รวม			๓,๓๐๐,๐๔๔.๗๕

ที่มา : ศูนย์ประสานงานจัดการทรัพยากรป่าไม้พื้นที่ (อุดรดิตถ์), กรมป่าไม้

(๓) การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าไม้ กรมป่าไม้ ได้จำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ไว้เป็นพื้นที่ป่าเพื่ออนุรักษ์เป็นส่วนใหญ่ สามารถสรุปได้ดังตาราง

ตารางที่ ๙ ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าไม้ในจังหวัดอุดรดิตถ์

ชนิดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าไม้	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
๑ เขตป่าเพื่อการอนุรักษ์	๒,๖๘๒,๐๐๘.๕๐	๘๑
๒ เขตป่าเพื่อเศรษฐกิจ	๖๑๘,๐๓๖.๒๕	๑๙
รวม	๓,๓๐๐,๐๔๔.๗๕	๑๐๐

ที่มา : ศูนย์ประสานงานจัดการทรัพยากรป่าไม้พื้นที่ (อุดรดิตถ์), พ.ศ. ๒๕๕๐, กรมป่าไม้

๒.๒) ทรัพยากรสัตว์ป่า จังหวัดอุดรดิตถ์มีพื้นที่ที่ได้ประกาศเป็นพื้นที่เขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าจำนวน ๒ แห่ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ๒ แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะที่จะเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า สำหรับสัตว์ป่าในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์มีสัตว์ป่าสงวนที่สำคัญ คือ เลียงผา ประเภทสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น กระทิง, เสือโคร่ง, เสือดาว, เสือไฟ, เก้ง, กวาง, หมูป่า, วัวแดง, ลิง, หมี, เป็นต้น

ส่วนประเภทนก เช่น นกขุนทอง, กาน้ำใหญ่, ไก่ฟ้า, ไก่ป่า, เหยี่ยว, เป็นต้น ประเภทสัตว์เลื้อยคลาน ได้แก่ เต่าปูลู, เต่าเหลือง, เต่าเคียว, ตะพาบน้ำ, งูเหลือม, งูจงอาง, เป็นต้น

- **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่จริม** ประกอบด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีแนวสันเขาเป็น อาณาเขตติดต่อระหว่าง จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดน่าน มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ ๓๕๐ เมตร จนถึง ๑,๑๐๐ เมตร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่จริม มีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี ประมาณ ๒๘ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดฤดูฝน ประมาณ ๗๐ มิลลิเมตรต่อปี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่จริม มีแหล่งโบราณคดีที่เป็นที่เคารพนับถือ ได้แก่ ถ้ำพระ และถ้ำแสนหาร สัตว์ป่าที่พบร่องรอยบริเวณเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าแม่จริม ได้แก่ ช้าง, หมูป่า, วัวแดง, เก้ง และหมาใน ส่วนที่เป็นสัตว์ปีกได้แก่ ไก่ป่า และเหยี่ยว เป็นต้น

- **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าน้ำปาด** สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนต่อเนื่องกันไปวางตัวในแนวทิศตะวันออกเฉียงเหนือ สู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ มียอดเขาสูงที่สำคัญ ได้แก่ เขาเด่น, ภูหนองโดน, ภูหุด และภูหลวง เป็นต้น สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑,๐๔๑ เมตร ๑,๐๒๗ เมตร ๑,๐๔๓ เมตร และ ๑,๐๔๔ เมตร ตามลำดับ มีลำน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำปาด ซึ่งถือว่าเป็นสาขาที่สำคัญสาขาหนึ่งของแม่น้ำน่าน มีต้นกำเนิดอยู่ทางทิศตะวันตกของพื้นที่ มีสาขาสำคัญ คือ ลำห้วยเทิบ, ลำน้ำสุ่ม, ห้วยทางลาว และลำน้ำพังงา เป็นต้น เนื่องจากพื้นที่มีแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร ที่หลบภัย และโปงดิน จึงทำให้พื้นที่เต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่เช่น เลียงผา, ช้างป่า, หมูป่า, หมู, เก้ง, หมาใน, หมูป่า, กระเจิง, เม่น, เสือปลา, อีเห็น และลิง ฯลฯ

- **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ปาลำน้ำน่านฝั่งขวา** พื้นที่เป็นป่าที่สมบูรณ์ติดต่อกัน เป็นผืนใหญ่ตรงรอยต่อของจังหวัดแพร่และจังหวัดอุดรธานี มีลักษณะเป็นภูเขาสูง บางส่วนสูงชัน ตลอดทั่วพื้นที่ติดต่อกันเป็นเทือกยาว มียอดเขาสูงสุดคือ เขาพญาผ่อ หรือชาวบ้านเรียกพญาผ่อ มีระดับความสูง ๑,๔๔๗ เมตร เนื่องจากพื้นที่เป็นเนินเขาและภูเขาที่สูงชันต่อกันเป็นลูกคลื่น จะมีที่ราบแคบ ๆ ตามริมห้วยและยอดเขา ทำให้พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ และชั้น ๒ มียอดเขาที่สำคัญคือ ดอยผาอี้อ, เขาพญาผ่อ, ดอยห้วยน้ำออก, ดอยห้วยเก็น และดอยผาลักไก่อ เป็นต้น จึงทำให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของห้วยโป่ง, ห้วยน้ำริด และห้วยน้ำลี ไหลผ่านอำเภอท่าปลา ลงสู่อ่างเก็บน้ำสิริกิติ์ และเป็นแหล่งอาหารสัตว์ป่าไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ชนิด บางชนิดมีปริมาณน้อยหรือใกล้หมดไปแล้วที่สำรวจพบ ได้แก่ ช้างป่า, กระต๊อ และวัวแดง เป็นต้น

๒) ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๑) คุณภาพน้ำ

การติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี มีการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำผิวดินในแหล่งน้ำ ๑ แหล่ง ได้แก่ แม่น้ำน่าน จำนวน ๓ สถานี โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ ๓ ได้เก็บตัวอย่างน้ำในแม่น้ำน่าน จำนวน ๔ ครั้งต่อปี สถานีเก็บตัวอย่างคุณภาพน้ำ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ ๑๐ สถานีเก็บตัวอย่างน้ำแหล่งน้ำผิวดินในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์

แหล่งน้ำ	รหัสสถานี	สถานที่เก็บตัวอย่างน้ำ	ความถี่ (ครั้ง/ปี)
แม่น้ำน่าน	NA ๐๙	สะพานพิชัย ต.ในเมือง อ.พิชัย จ.อุตรดิตถ์	๔
	NA ๑๐	สะพานพัฒนาภาคเหนือ ๑๓ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๔
	NA ๑๑	สะพานบ้านวังขอน ต.จี่วาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์	๔
คลองตรอน	TRC ๐๑	สะพานคลองตรอน ต.บ้านแก่ง อ.ตรอน จ.อุตรดิตถ์	๒
	TRC ๐๒	สะพานข้ามคลองตรอน บ้านเหล่า ต.น้ำอ่าง อ.ตรอน จ.อุตรดิตถ์	๒

๑.๖ ข้อมูลแหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่สำคัญ

๑) **แม่น้ำน่าน** (แม่น้ำหลัก) ต้นน้ำอยู่ที่อำเภอปัว - อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ไหลผ่านเข้ามาจังหวัดอุตรดิตถ์ที่อำเภอท่าปลา ลงมาทางใต้ของจังหวัด โดยไหลผ่านอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ ,อำเภอตรอน และอำเภอพิชัยไปสู่จังหวัดพิษณุโลก รวมความยาวของแม่น้ำที่ไหลผ่านจังหวัดอุตรดิตถ์ประมาณ ๑๖๐ กิโลเมตร แม่น้ำสายนี้เปรียบเสมือนเส้นโลหิตใหญ่ของประชาชนในจังหวัด ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยน้ำจากแม่น้ำน่านเป็นหลักในการเกษตรกรรมและการบริโภค ซึ่งกรมชลประทานได้ก่อสร้างเขื่อนสิริกิติ์ปิดกั้นแม่น้ำ อำเภอท่าปลา เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรกรรมและผลิตกระแสไฟฟ้า ปัจจุบันขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

๒) **แม่น้ำปาด** (แม่น้ำสาขา) ต้นกำเนิดของแม่น้ำปาดคือภูเขาทุ่งแล้ง ซึ่งเป็นภูเขาที่แบ่งเขตระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว ลำน้ำปาดไหลผ่านตำบลม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก อำเภอปากท่าและไหลผ่านอำเภอน้ำปาด ไปบรรจบแม่น้ำน่าน ที่บ้านปากปาด อำเภอน้ำปาด บริเวณท้ายน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ความยาวลำน้ำประมาณ ๑๖๐.๖๕ กิโลเมตร

๓) **คลองตรอน** (แม่น้ำสาขา) ต้นน้ำเกิดในภูเมี่ยง ตำบลน้ำไผ่ อำเภอน้ำปาด ไหลผ่านอำเภอตรอน ลงสู่แม่น้ำน่านที่บ้านแก่ง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอตรอน ความยาวลำน้ำประมาณ ๑๒๕.๕๐ กิโลเมตร

๔) **คลองฝาง** เกิดจากเขาขุนฝาง บ้านเหล่าป่าสา ตำบลผาจุก ไหลไปบรรจบแม่น้ำน่านที่บ้านปากฝาง ตำบลจี่วาม อำเภอเมืองอุตรดิตถ์

๕) **คลองน้ำริด** ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาพลึง อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ไหลผ่านบ้านปางต้นผึ้ง มาบรรจบกับห้วยแม่เฉยที่ผาตั้ง แล้วไหลผ่านบ้านดำนนาขามและบ้านน้ำริด ลงสู่แม่น้ำน่าน ที่ตอนเหนือของมณฑลทหารบกที่ ๓๕ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

๖) **คลองโพ** เกิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอลับแล ไหลผ่านบ้านม่อนดินแดง ตำบลท่าเสา ไปบรรจบแม่น้ำน่านที่วัดกลางธรรมสาคร

๗) **ห้วยแม่พูล - คลองแม่พ่อง** ต้นน้ำเกิดจากตำบลแม่พูลไหลผ่านตำบลแม่พูล มาบรรจบคลองแม่พ่องที่ตำบลฝายหลวง แล้วไหลผ่านตำบลทุ่งยั้ง ตำบลไผ่ล้อม ลงบึงมายังเขตตอนใต้ของอำเภอลับแล ติดกับอำเภอตรอนและอำเภอพิชัย

๘) **คลองละมุง** เป็นคลองระบายน้ำจากบึงมายและบริเวณทุ่งสามขาเข้ากับคลองต่างๆ ในเขตอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย ลงสู่คลองละมุง ไหลลงสู่แม่น้ำน่าน ที่บ้านปากคลอง ตำบลคอรุม อำเภอพิชัย ความยาวคลองละมุงประมาณ ๓๕ กิโลเมตร

ตารางที่ ๑๑ จำนวนแหล่งน้ำของจังหวัดอุตรดิตถ์

อำเภอ	หนอง/บึง/ (แห่ง)	ลำคลอง/ลำห้วย/ลำธาร/คูน้ำ (แห่ง)
๑. เมืองอุตรดิตถ์	๑๒	๘๓
๒. ตรอน	๓๓	๑๓
๓. ท่าปลา	๒๘	๙
๔. น้ำปาด	๑๗	-
๕. ฟากท่า	๑๙	-
๖. บ้านโคก	๑๕	-
๗. พิชัย	๔๑	๒๘
๘. ลับแล	๓๙	๑๙
๙. ทองแสนขัน	๑๖	๒๖
รวม	๒๒๐	๑๗๘

๑.๑.๔ ข้อมูลสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า

จังหวัดอุตรดิตถ์เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตร ประชาชนมีอาชีพการเกษตร และการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุตรดิตถ์ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบการจัดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในพื้นที่ของจังหวัดอุตรดิตถ์ มีการจัดตั้งสถานีสูบน้ำจำนวน ๑๒๐ สถานี (แห่ง) มีการจัดตั้งตามพื้นที่ ๗ อำเภอ คืออำเภอเมืองอุตรดิตถ์ อำเภอพิชัย อำเภอท่าปลา อำเภอฟากท่า อำเภอทองแสนขัน อำเภอน้ำปาด อำเภอตรอน อำเภอลับแลและอำเภอบ้านโคก ไม่มีการจัดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เนื่องจากไม่มีแหล่งน้ำที่สามารถรองรับการเครื่องสูบน้ำด้วยไฟฟ้าได้ จึงใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากห้วย หนอง คลอง บึง น้ำฝนในการเกษตร

ตารางที่ ๑๒ พื้นที่ติดตั้ง สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า รายอำเภอของจังหวัดอุดรธานี

ลำดับที่	อำเภอ	ชื่อ อปท	จำนวนสถานี(แห่ง)
๑	เมืองอุดรธานี	ทต.วังกะพี้	๓
๒		อบต.บ้านดำน	๓
๓		อบต.หาดจีว	๕
๔		ทต.คิ่งตะเภา	๕
๕		ทต.ผาจุก	๗
๖		อบต.แสนตอ	๒
๗		ทต.หาดกรวด	๒
๘		ทต.จี้วาม	๔
๙		ทต.ป่าเช่า	๑
๑๐	พิชัย	อบต.ไร่อ้อย	๘
๑๑		อบต.ในเมือง	๓
๑๒		อบต.คอรุม	๔
๑๓		อบต.ท่าสัก	๖
๑๔		อบต.บ้านดารา	๗
๑๕		อบต.พญาแมน	๕
๑๖		อบต.ท่ามะเฟือง	๕
๑๗		อบต.บ้านโคก	๓
๑๘		อบต.บ้านหม้อ	๔
๑๙	ท่าปลา	อบต.ผาเลือด	๔
๒๐	ฟากท่า	อบต.ฟากท่า	๑
๒๑		อบต.สองคอน	๑
๒๒		อบต.บ้านเสี้ยว	๔
๒๓		อบต.สองห้อง	๑
๒๔	ทองแสนขัน	ทต.ทองแสนขัน	๑
๒๕		อบต.บ่อทอง	๓
๒๖		อบต.ป่าคาย	๒
๒๗		อบต.ผักขวง	๑

ลำดับที่	อำเภอ	ชื่อ อปท	จำนวนสถานี(แห่ง)
๒๘	น้ำปาด	อบต.เด่นเหล็ก	๓
๒๙		อบต.บ้านฝาย	๑
๓๐	ตรอน	อบต.บ้านแก่ง	๖
๓๑		อบต.หาดสองแคว	๓
๓๒		อบต.วังแดง	๘
๓๓		อบต.น้ำอ่าง	๔
รวมทั้งสิ้น ๓๓ แห่ง			๑๒๐ สถานี

ที่มา : สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์, มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๓

๑.๗ ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๑) คุณภาพน้ำ

การติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ มีการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำผิวดินในแหล่งน้ำ ๑ แห่ง ได้แก่ แม่น้ำน่าน จำนวน ๓ สถานี โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ ๓ ได้เก็บตัวอย่างน้ำในแม่น้ำน่าน จำนวน ๔ ครั้งต่อปี สถานีเก็บตัวอย่างคุณภาพน้ำ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ ๑๓ สถานีเก็บตัวอย่างน้ำแหล่งน้ำผิวดินในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์

แหล่งน้ำ	รหัสสถานี	สถานที่เก็บตัวอย่างน้ำ	ความถี่ (ครั้ง/ปี)
แม่น้ำน่าน	NA ๐๙	สะพานพิชัย ต.ในเมือง อ.พิชัย จ.อุดรดิตถ์	๔
	NA ๑๐	สะพานพัฒนาภาคเหนือ ๑๓ อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์	๔
	NA ๑๑	สะพานบ้านวังขอน ต.จี้วาม อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์	๔
คลองตรอน	TRC ๐๑	สะพานคลองตรอน ต.บ้านแก่ง อ.ตรอน จ.อุดรดิตถ์	๒
	TRC ๐๒	สะพานข้ามคลองตรอน บ้านเหล่า ต.น้ำอ่าง อ.ตรอน จ.อุดรดิตถ์	๒

๒.๒) ข้อมูลคุณภาพอากาศ

ปี พ.ศ. ๒๕๖๔ จังหวัดได้ประกาศฯ ขอความร่วมมืองดเว้น การเผาป่า เผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เผาขยะ และเผาวัชพืชข้างทาง การเผาในพื้นที่โล่งแจ้ง ในทุกกรณีเป็นระยะเวลา ๖๐ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๔ ถึงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๔ จากการติดตามตรวจสอบข้อมูลการเกิดจุดความร้อน (Hotspot) ในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ ในช่วงวันที่ ๑ มกราคม ถึง ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔ พบจำนวนจุดความร้อนที่เกิดขึ้นทั้งสิ้น จำนวน ๒,๒๐๓ จุด เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ๑,๐๖๐ จุด รองลงมาพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

๕๖๘ จุด พื้นที่เกษตร ๒๕๐ จุด พื้นที่เขต สปก. ๑๙๓ พื้นที่ชุมชนและอื่นๆ ๑๒๐ จุด และพื้นที่ริมถนนทางหลวง ๑๒ จุด เมื่อพิจารณาการเกิดจุดความร้อนสะสม เปรียบเทียบปี ๒๕๖๓-๒๕๖๔ ในภาพรวมพบจำนวนการเกิดจุดความร้อนสะสมลดลงร้อยละ ๕๖.๙๖ จากปีที่ผ่านมา หากจำแนกตามลักษณะการใช้ที่ดิน พบว่าเกิดจุดความร้อน ลดลงมากที่สุดในพื้นที่เกษตร ร้อยละ ๗๒.๘๐ รองลงมาพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติร้อยละ ๖๗.๖๙ และพื้นที่ริมทางหลวง ร้อยละ ๖๔.๗๑ ตามลำดับ

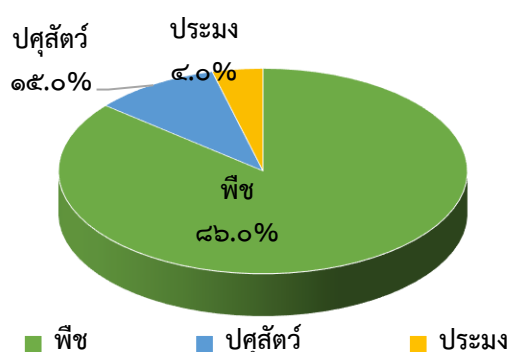
๑.๘ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ภาพรวมเศรษฐกิจจังหวัดอุดรดิตถ์ (ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ ๒ พิษณุโลก)

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี ของจังหวัดอุดรดิตถ์ ปี ๒๕๖๖ มีมูลค่า ๔๗,๙๙๖ ล้านบาท มีขนาดเศรษฐกิจเป็นอันดับ ๑๒ ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ ๕ ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ๑ รองจากจังหวัดพิษณุโลก เพชรบูรณ์ ตาก และสุโขทัย ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัว (GPP Per capita) เท่ากับ ๑๒๐,๗๒๐ บาท/คน/ปี

โครงสร้างเศรษฐกิจจังหวัด ประกอบด้วยภาคเกษตรมูลค่า ๑๕.๒ พันล้านบาท และภาคนอกเกษตรมูลค่า ๒๙.๕ พันล้านบาท โดยมีสาขาเกษตรกรรม การผลิตอุตสาหกรรม และการขายส่งขายปลีก เป็นสาขาการผลิตหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๕๕.๕๔ รองลงมาคือ สาขาการศึกษา มีสัดส่วนร้อยละ ๗.๗๘ สาขาการเงิน ประกันภัย มีสัดส่วนร้อยละ ๗.๗๓ สาขาการบริหารจัดการ มีสัดส่วนร้อยละ ๖.๑๘ สาขาการก่อสร้าง มีสัดส่วนร้อยละ ๕.๙๔ สาขาอสังหาริมทรัพย์ มีสัดส่วนร้อยละ ๔.๐ สาขากิจกรรมสุขภาพ มีสัดส่วนร้อยละ ๓.๔๙ และสาขาไฟฟ้า ก๊าซ ไอน้ำ มีสัดส่วนร้อยละ ๒.๕๘

ภาพที่ ๒ โครงสร้างเศรษฐกิจภาคเกษตร จังหวัดอุดรดิตถ์

ที่มา : จากการคำนวณ

๑.๕.๒ ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดอุดรดิตถ์ (GPP) พ.ศ. ๒๕๖๓ (ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

ตารางที่ ๑๔ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดอุดรดิตถ์ แบบปริมาณลูกโซ่ ณ ราคาประจำปี ปี ๒๕๕๖-๒๕๖๓

(ล้านบาท)

	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563
Agriculture	13,723	11,323	8,686	8,313	13,827	14,447	12,777	12,746
Agriculture	13,723	11,323	8,686	8,313	13,827	14,447	12,777	12,746
Agriculture, forestry and fishing	13,723	11,323	8,686	8,313	13,827	14,447	12,777	12,746
Non-Agriculture	23,261	22,327	22,541	24,852	26,919	27,690	28,343	27,797
Industrial	5,692	5,099	4,830	6,266	6,310	6,229	6,807	5,970
Mining and quarrying	335	354	349	534	564	604	353	397
Manufacturing	4,529	3,879	3,560	4,488	4,305	4,527	5,190	4,230
Electricity, gas, steam and air conditioning supply	810	839	889	1,201	1,330	966	1,095	1,074
Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	18	27	32	42	111	131	170	269
Services	17,569	17,228	17,711	18,587	20,609	21,462	21,536	21,827
Construction	1,687	1,652	1,603	1,818	1,918	2,222	2,123	2,348
Wholesale and retail trade and repair of motor vehicles and motorcycle	3,842	3,726	3,626	3,948	5,252	5,426	5,123	4,966
Transportation and storage	417	445	489	548	638	710	770	754
Accommodation and food service activities	49	54	65	82	87	98	105	92
Information and communication	304	286	330	299	343	396	470	537
Financial and insurance activities	2,092	2,400	2,682	2,944	3,047	3,142	3,339	3,386
Real estate activities	1,685	1,449	1,648	1,556	1,716	1,713	1,560	1,637
Professional, scientific and technical activities	2	2	2	5	8	6	9	7
Administrative and support service activities	44	47	51	57	60	58	58	38
Public administration and defence; compulsory social security	3,051	2,412	2,370	2,409	2,496	2,655	2,770	2,754
Education	3,113	3,369	3,394	3,378	3,417	3,266	3,264	3,409
Human health and social work activities	926	1,023	1,076	1,140	1,203	1,322	1,408	1,422
Arts, entertainment and recreation	79	79	78	98	116	136	162	144
Other service activities	279	283	297	303	309	313	376	333
Gross provincial product (GPP)	36,984	33,651	31,227	33,166	40,746	42,137	41,120	40,543
GPP Per capita (Baht)	85,760	78,460	73,212	78,449	97,163	101,348	99,766	99,236
Population (1,000 persons)	431	429	427	423	419	416	412	409
Agriculture	4,505	4,113	3,173	3,167	4,910	5,023	4,204	4,046
Agriculture	4,505	4,113	3,173	3,167	4,910	5,023	4,204	4,046
Agriculture, forestry and fishing	4,505	4,113	3,173	3,167	4,910	5,023	4,204	4,046
Non-Agriculture	16,961	16,271	16,249	16,887	18,094	18,775	18,738	18,017
Industrial	4,594	4,521	4,379	4,788	4,853	5,161	5,417	4,426
Mining and quarrying	257	265	239	303	316	338	192	206
Manufacturing	3,470	3,380	3,207	3,267	3,196	3,683	4,053	3,007
Electricity, gas, steam and air conditioning supply	765	776	838	1,103	1,185	901	971	935
Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	11	14	17	22	59	72	94	155
Services	12,190	11,596	11,684	11,970	13,059	13,447	13,219	13,314
Construction	1,143	1,114	1,129	1,312	1,362	1,553	1,477	1,642

Wholesale and retail trade and repair of motor vehicles and motorcycle	2,415	2,210	2,123	2,186	2,863	2,946	2,704	2,595
Transportation and storage	335	356	347	371	424	475	504	489
Accommodation and food service activities	43	47	53	64	64	69	72	69
Information and communication	418	404	470	424	467	551	659	754
Financial and insurance activities	1,412	1,602	1,788	1,951	2,031	2,100	2,170	2,230
Real estate activities	1,773	1,535	1,727	1,637	1,807	1,795	1,626	1,689
Professional, scientific and technical activities	3	2	2	5	8	7	9	7
Administrative and support service activities	29	30	33	37	38	37	36	24
Public administration and defence; compulsory social security	1,974	1,508	1,426	1,392	1,398	1,446	1,474	1,439
Education	1,788	1,846	1,769	1,709	1,684	1,573	1,541	1,584
Human health and social work activities	599	639	646	658	671	716	744	738
Arts, entertainment and recreation	57	55	58	78	92	107	127	113
Other service activities	205	199	204	207	210	210	247	220
Gross provincial product (CVMs)	21,290	20,059	18,498	19,012	22,653	23,394	22,056	21,214

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ส่วนที่ ๒

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกล้วย

๒.๑ ข้อมูลกล้วย

ถิ่นกำเนิดกล้วย

กล้วย เป็นผลไม้เขตร้อนที่เก่าแก่ที่สุดชนิดหนึ่งของโลก มนุษย์รู้จักนำกล้วยมาใช้ประโยชน์และปลูกเพื่อบริโภคมาตั้งแต่กว่า ๗,๐๐๐ ปีมาแล้ว โดยมีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงคาบสมุทรมาลายู อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบางส่วนของอินเดียตอนตะวันออกเฉียงเหนือ กล้วยสายพันธุ์ป่าที่เป็นบรรพบุรุษของกล้วยในปัจจุบัน ได้แก่ *Musa acuminata* และ *Musa balbisiana* ซึ่งเมื่อเกิดการผสมข้ามกันตามธรรมชาติและผ่านการคัดเลือกพันธุ์โดยมนุษย์ ทำให้ได้กล้วยลูกผสมที่ไม่มีเมล็ด และสามารถขยายพันธุ์ด้วยหน่อได้ กลายเป็นกล้วยกินผลที่เรารู้จักและนิยมบริโภคในปัจจุบัน

ในอดีต กล้วยค่อย ๆ แพร่กระจายจากถิ่นกำเนิดไปยังพื้นที่อื่น ๆ โดยเฉพาะแถบเอเชียใต้ ตะวันออกกลาง และทวีปแอฟริกา ต่อมาในช่วงยุคการค้าอาณานิคม กล้วยถูกนำเข้าสู่ทวีปอเมริกาและแคริบเบียน โดยชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวสเปนและโปรตุเกส ทำให้กล้วยกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่ปลูกกันอย่างแพร่หลายในเขตร้อนทั่วโลกในเวลาต่อมา

สำหรับประเทศไทย ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ากล้วยเข้ามาในสมัยใด แต่มีข้อสันนิษฐานว่ามีการปลูกและใช้ประโยชน์จากกล้วยมานานหลายร้อยปีแล้ว กล้วยมีบทบาทสำคัญทั้งในวิถีชีวิต พิธีกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของไทย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ในพิธีทำขวัญ งานบุญ งานบวช หรือแม้แต่ในนิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องนางตานี นอกจากนี้ กล้วยยังเป็นพืชสารพัดประโยชน์ โดยไม่เพียงแต่บริโภคผลเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ประโยชน์จากหัวปลี ใบ ลำต้น และหยวกได้ด้วย พันธุ์กล้วยที่นิยมปลูกในประเทศไทย ได้แก่ กล้วยน้ำว้า กล้วยหอมทอง กล้วยไข่ กล้วยเล็บมือนาง และกล้วยหักมุก ซึ่งแต่ละพันธุ์ก็มีลักษณะและการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันไป กล้วยจึงไม่เพียงเป็นพืชอาหาร แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเศรษฐกิจชุมชนของไทยมาอย่างยาวนาน และยังคงมีบทบาทสำคัญต่อไปในอนาคต ทั้งในฐานะพืชเศรษฐกิจ การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และการส่งออกสู่ตลาดโลก

ลักษณะทั่วไปของกล้วย

กล้วยเป็นไม้ล้มลุกขนาดใหญ่ มีลำต้นอยู่ใต้ดินที่เรียกว่า "เหง้า" ลำต้นเทียมที่อยู่บนดินเกิดจากการหุ้มซ้อนกันของกาบใบ ใบกล้วยเป็นใบเดี่ยวขนาดใหญ่ ยาว มีเส้นนูนตั้งฉากกับก้านใบ ท้องใบมีนวลเคลือบ กล้วยออกดอกเป็นปลี กาบปลีมีสีแดงอมม่วง ใต้กาบประกอบไปด้วยผลกล้วยที่อยู่ติดกันเป็นหวี. ผลกล้วยมีลักษณะยาวรี ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒-๔ เซนติเมตร. ผลดิบเปลือกแข็งสีเขียว ผลสุกเปลือกสีเหลืองหรือเขียวแล้วแต่พันธุ์ เนื้อสีเหลือง รสหวาน มีเมล็ดสีดำเล็กๆ แทรกอยู่บริเวณกลางผล

ประโยชน์และสรรพคุณกล้วย

ช่วยลดกลิ่นปากได้ดีในระดับหนึ่ง แต่ทั้งนี้ควรรับประทานหลังตื่นนอนตอนเช้าทันทีแล้วค่อยแปรงฟัน และถ้าเป็นกล้วยน้ำว้าจะยิ่งช่วยลดกลิ่นปากได้ดีขึ้น กล้วยช่วยควบคุมอุณหภูมิในร่างกายให้เป็นปกติ กล้วยอุดมไปด้วยวิตามินและแร่ธาตุต่าง ๆ ที่สำคัญและจำเป็นต่อร่างกาย เช่น ธาตุเหล็ก ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม แมกนีเซียม คาร์โบไฮเดรต โปรตีน วิตามินเอ วิตามินบี ๖ วิตามินบี ๑๒ และวิตามินซี ช่วยเพิ่มพลังให้แก่สมองของคุณ เพราะมีสารที่ช่วยทำให้มีเกิดสมาธิและมีการตื่นตัวตลอดเวลา กล้วยก็มีสารต่อต้านอนุมูลอิสระเหมือนกันนะ ที่ช่วยในการชะลอความแก่ตัวของร่างกายนั่นเอง กล้วยมีส่วนช่วยในการลดความอ้วนได้ เพราะช่วยปรับระดับน้ำตาลในเลือด ช่วยให้อาหารย่อยง่ายขึ้นของจุกจิกลงได้พอสมควร สำหรับผู้ที่มีอาการนอนไม่หลับ กล้วยคือคำตอบสำหรับคุณ อาการหงุดหงิดยามเช้า กล้วยก็ช่วยให้คุณได้เหมือนกัน ช่วยลดอาการหงุดหงิดของผู้หญิงในช่วงประจำเดือนมา ช่วยลดอาการเมาค้างได้ดีระดับหนึ่ง เพราะจะช่วยชดเชยน้ำตาลที่ร่างกายขาดไปในขณะดื่มแอลกอฮอล์ เป็นตัวช่วยสำหรับผู้ที่ต้องการเลิกสูบบุหรี่ เพราะในกล้วยมีวิตามินเอ ซี บี ๖ บี ๑๒ โพแทสเซียม และแมกนีเซียมที่ช่วยให้ร่างกายฟื้นตัวได้เร็วขึ้นจากการเลิกนิโคติน ช่วยรักษาอาการท้องผูก เพราะกล้วยมีเส้นใยและกากอาหารซึ่งจะช่วยให้ขับถ่ายได้อย่างปกติ ช่วยบรรเทาอาการของริดสีดวงทวารหรือในขณะขับถ่ายจะมีเลือดออกมา ช่วยลดอาการเสียดท้อง ลดกรดในกระเพาะ การกินกล้วยจะทำให้คุณรู้สึกผ่อนคลายจากอาการนี้ได้ ช่วยรักษาโรคโลหิตจางได้ เพราะในกล้วยมีธาตุเหล็กสูง ซึ่งจะช่วยในการผลิตฮีโมโกลบินในเลือด เพื่อรักษาภาวะโลหิตจางหรือผู้ที่อยู่ในสภาวะขาดกำลัง ช่วยรักษาโรคความดันโลหิตสูงหรือเส้นเลือดฝอยแตกได้ ช่วยลดโอกาสเสี่ยงของการเกิดเส้นโลหิตแตกได้ สำหรับผู้ที่เป็นโรคกระเพาะหรือกระเพาะอักเสบ การรับประทานกล้วยบ่อย ๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีมาก เพราะกล้วยมีสภาพเป็นกลาง มีความนิ่มและเส้นใยสูง ช่วยรักษาแผลในลำไส้เรื้อรัง เพราะกล้วยมีสภาพเป็นกลาง ทำให้ไม่เกิดการระคายเคืองในผนังลำไส้และกระเพาะอาหารด้วย ช่วยรักษาโรคซึมเศร้า ภาวะความเครียด เพราะกล้วยมีโปรตีนชนิดหนึ่งที่เรียกว่า Tryptophan ซึ่งช่วยในการผลิตสาร Serotonin หรือฮอร์โมนแห่งความสุข จึงมีส่วนช่วยในการผ่อนคลายอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น ช่วยลดอัตราการเกิดตะคริวบริเวณมือ เท้า และน่องได้ ช่วยบรรเทาอาการแพ้ท้องของมารดาได้ กล้วยมีสรรพคุณช่วยบรรเทาอาการนิวในไตได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ กัลล้วยังสามารถนำมาทำเป็นมาสก์หน้าได้ โดยจะช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้แก่ผิว ช่วยลดความหยابกร้านของผิว วิธีง่าย ๆ เพียงแค่ใช้กัลล้วยสุกหนึ่งผลมาบดให้ละเอียด แล้วเติมน้ำผึ้ง ๒ ช้อนโต๊ะ จากนั้นคลุกให้เข้ากัน แล้วนำมาพอกหน้าทิ้งไว้ประมาณ ๑๕ นาทีแล้วล้างออก เปลือกกัลล้วยสามารถแก้ผื่นคันที่เกิดจากยุงกัดได้ ด้วยการลองใช้ด้านในของเปลือกกัลล้วยทาบริเวณที่ถูกยุงกัด อาการคันจะลดลงไปได้ระดับหนึ่ง เปลือกด้านในของกัลล้วยช่วยในการรักษาโรคหูดบนผิวหนังได้ โดยใช้เปลือกกัลล้วยวางบนลงบริเวณหูดแล้วใช้เทปกาวยึดไว้ เปลือกกัลล้วยด้านในช่วยฆ่าเชื้อที่เกิดจากบาดแผลได้เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อแปะที่บาดแผลแล้วก็ควรจะเปลี่ยนเปลือกใหม่ทุก ๆ ๒ ชั่วโมงด้วย ยางกัลล้วยสามารถนำมาใช้ในการห้ามเลือดได้ ก้านใบตอง ช่วยลดอาการบวมของฝี แต่ก่อนใช้ต้องทำให้แห้งเสียก่อน ใบอ่อนของกัลล้วย หากนำไปอังไฟให้นิ่ม ก็ใช้ประคบแก้อาหารเคล็ดขัดยอกได้ หัวปลีนำมารับประทานเพื่อช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือด รวมทั้งบำรุงและขับน้ำนมสำหรับมารดาหลังคลอดบุตร ผลดิบนำมาบดให้ละเอียดทั้งลูกผสมกับน้ำสะอาด รับประทานเพื่อแก้อาการท้องเสีย ใบตอง อีกส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์กันอย่างมากมาย เช่น ทำกระทง ห่อขนม ห่ออาหาร ทำบายศรี บวงสรวงต่าง ๆ

คุณค่าทางโภชนาการของกัลล้วย ต่อ ๑๐๐ กรัม

- พลังงาน ๘๙ กิโลแคลอรี
- คาร์โบไฮเดรต ๒๒.๘๔ กรัม
- น้ำตาล ๑๒.๒๓ กรัม
- เส้นใย ๒.๖ กรัม
- ไขมัน ๐.๓๓ กรัม
- โปรตีน ๑.๐๙ กรัม
- วิตามินบี ๑ ๐.๐๓๑ มิลลิกรัม ๓%
- วิตามินบี ๒ ๐.๐๗๓ มิลลิกรัม ๖%
- วิตามินบี ๓ ๐.๖๖๕ มิลลิกรัม ๔%
- วิตามินบี ๕ ๐.๓๓๔ มิลลิกรัม ๗%
- วิตามินบี ๖ ๐.๔ มิลลิกรัม ๓๑%
- วิตามินบี ๙ ๒๐ ไมโครกรัม ๕%
- โคลีน ๙.๘ มิลลิกรัม ๒%
- วิตามินซี ๘.๗ มิลลิกรัม ๑๐%
- ธาตุเหล็ก ๐.๒๖ มิลลิกรัม ๒%
- ธาตุแมกนีเซียม ๒๗ มิลลิกรัม ๘%
- ธาตุแมงกานีส ๐.๒๗ มิลลิกรัม ๑๓%

- ธาตุฟอสฟอรัส ๒๒ มิลลิกรัม ๓%
- โพแทสเซียม ๓๕๘ มิลลิกรัม ๘%
- ธาตุโซเดียม ๑ มิลลิกรัม ๐%
- ธาตุสังกะสี ๐.๑๕ มิลลิกรัม ๒%
- ธาตุฟลูออไรด์ ๒.๒ ไมโครกรัม

๒.๒ สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมปลูกกล้วย

พื้นที่ปลูกกล้วยที่เหมาะสมควรเป็นพื้นที่ที่มีแสงแดดจัด ดินอุดมสมบูรณ์ ระบายน้ำได้ดี และมีค่า pH ระหว่าง ๖.๐ ถึง ๗.๕. นอกจากนี้ ควรมีแหล่งน้ำสะอาดเพียงพอ และไม่มีลมแรงพัดผ่านเป็นประจำ

แสงแดด : กล้วยชอบแสงแดดจัดอย่างน้อย ๖-๘ ชั่วโมงต่อวัน.

ดิน : ดินร่วนที่มีอินทรีย์วัตถุอุดมสมบูรณ์และระบายน้ำได้ดีเป็นดินที่เหมาะสมที่สุด ดินเหนียวก็สามารถปลูกกล้วยได้หากมีการระบายน้ำที่ดี หากดินเป็นดินทราย ควรมีการปรับปรุงดินโดยการใส่ปุ๋ยคอก และวัสดุปรับปรุงดินเพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุและความสามารถในการกักเก็บน้ำ ดินควรมีความอุดมสมบูรณ์และสามารถเก็บความชื้นได้ดี ค่า pH ของดินควรอยู่ระหว่าง ๖.๐ ถึง ๗.๕

น้ำ : ต้องการน้ำปริมาณมาก โดยเฉพาะในช่วงแรกของการเจริญเติบโต ควรมีแหล่งน้ำสะอาดเพียงพอตลอดฤดูปลูก แต่ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขัง เพราะจะทำให้รากกล้วยเน่าได้ง่าย

สภาพอากาศ : อุณหภูมิที่เหมาะสมอยู่ระหว่าง ๒๕-๓๕ องศาเซลเซียส ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีลมแรงพัดผ่านเป็นประจำ เพราะอาจทำให้ใบกล้วยฉีกขาดได้ แต่หากพื้นที่ปลูกมีลมแรงควรพิจารณาปลูกต้นไม้อื่นเป็นแนวกันลม

๒.๓ การปลูกและการขยายพันธุ์กล้วย

ภาพที่ ๓ วิธีปลูกกล้วย

๑) ขุดหลุมปลูก กว้าง ยาว และลึก ๕๐x๕๐x๕๐ ซม. แต่ละหลุมห่างกัน ๒-๔ เมตร ตากดินทิ้งไว้หนึ่งสัปดาห์ เพื่อให้ความร้อนจากแสงแดดช่วยกำจัดเชื้อโรคและศัตรูพืช

๒) ผสมปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักกับดินที่ขุดตากไว้ รองก้นหลุม ๒๐ ซม.

๓) วางหน่อกล้วยกลางหลุม ให้ยอดสูงกว่าระดับดิน ๑๐-๒๐ ซม. กลบดินให้แน่น พูนโคนให้สูงเพื่อกันน้ำขังรดน้ำให้ชุ่ม

๔) หลังปลูก๑-๒ สัปดาห์ ต้นกล้วยจะเริ่มผลิใบใหม่ และควรให้น้ำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ต้นกล้วยไม่ชะงักการเจริญเติบโต

ภาพที่ ๔ วิธีปลูกกล้วยบังคับให้กล้วยออกเครือในทิศทางที่ต้องการ

๑) เลือกหน่อที่สมบูรณ์ สังเกตรอยแผลของหน่อที่ตัดจากต้นแม่

๒) หลังจากเตรียมหลุมปลูก นำหน่อกล้วยลงปลูก ธรรมชาติของกล้วยจะออกเครือฝั่งตรงข้ามกับรอยแผล จึงควรหันยอดเข้าหาด้านตัวบ้าน (ยกเว้นหน่อกล้วยที่ได้จากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ)

๓) กลบดินให้เรียบร้อย

๔) เมื่อกล้วยออกเครือจะออกจากทางเดียวกัน

การขยายพันธุ์กล้วย สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๑. การเพาะเมล็ด เมล็ดกล้วยส่วนใหญ่เกิดจากการผสมข้ามกับต้นอื่นหรือพันธุ์อื่น ดังนั้นเมล็ดที่ได้ อาจเกิดจากการผสมข้ามกลายเป็นลูกผสม อาจทำให้ต้นที่ได้ไม่ตรงกับต้นแม่ นอกจากนี้เมล็ดของกล้วยมีเปลือกหุ้มเมล็ดที่หนาและแข็ง ต้องใช้เวลานานมากกว่าจะเพาะเมล็ดเป็นต้นได้ จึงไม่ค่อยนิยมการเพาะเมล็ดกล้วย ยกเว้นกล้วยนวลและกล้วยผาที่จำเป็นต้องเพาะเมล็ด เพราะต้นกล้วยชนิดนี้ไม่มีการแตกหน่อ

๒. การแยกหน่อหรือเหง้า โดยปกติกล้วยมีการแตกหน่อจากตาข้างของต้นแม่ โดยหน่อที่ดีที่สุดคือหน่อใบแคบ หรือ ใบดาบ (sword sucker) หน่อที่มีใบเรียวยาวเล็ก โคนหน่อใหญ่ หรือมีส่วนของลำต้นใหญ่ จึงมีอาหารสะสมมาก หน่อชนิดนี้นิยมนำไปปลูกเพื่อได้ต้นที่แข็งแรง

๓. การผ่าหน่อ โดยการขุดหน่อที่มีอายุประมาณ ๒-๓ เดือน นำมาผ่าออกเป็น ๔-๖ ชิ้นต่อหน่อแล้วนำมาเพาะในวัสดุเพาะชำ

๔. การขยายพันธุ์กล้วยด้วยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช เป็นวิธีการที่สามารถทำให้ได้ต้นกล้าจำนวนมาก ในระยะเวลาอันรวดเร็ว ก่อนจะทำการขยายพันธุ์ ต้องคัดเลือกต้นพันธุ์ที่มีลักษณะที่ดี แข็งแรง ต้านทานโรคแมลงรบกวน ลูกโต จำนวนหวีต่อเครือมาก เพื่อผลิตให้ได้ต้นพันธุ์ที่มีลักษณะที่ดีตามต้องการ

๒.๔ การดูแลรักษา

เทคนิคดูแลกล้วย

- หมั่นถนอมกล้วยรอบโคนต้น ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักให้บ้าง
- หลังปลูก ๑๐-๑๕ เดือน ต้นกล้วยจะผลิใบจริง นั้นแสดงว่ากำลังจะแทงช่อดอก
- ขณะที่ต้นกำลังติดเครือ ควรใช้ไม้ค้ำลำต้นไว้ เพื่อป้องกันต้นล้ม ในภาพเป็นการค้ำแบบลำเดี่ยว ซึ่งไม่ต้องแข็งแรง และปักลงดินให้มั่นคงเพื่อให้น้ำหนักได้ดีพอ
- การค้ำแบบสองลำ โดยใช้เชือกมัดไม้เป็นรูปกากบาทให้แน่น แล้วค้ำที่คอต้นกล้วยจะช่วยพยุงน้ำหนักเครือกล้วยไม่ให้ล้มได้ เหมาะกับกล้วยน้ำว้าและกล้วยหักมุก
- หมั่นให้ปุ๋ยเพิ่มเมื่อเริ่มแทงช่อดอก จะช่วยให้ต้นกล้วยให้ผลผลิตดีขึ้น
- หมั่นริดใบแห้งออกบ้างเพื่อให้โคนต้นโปร่งไม่เป็นที่อาศัยของโรคและแมลงศัตรู โดยใช้เคียวสำหรับลิดก้านใบกล้วยออก ส่วนมีดพรวนสำหรับตัดเครือกล้วยและหน่อกล้วย
- หลังติดผล อีก ๙๐-๑๐๐ วัน ผลจึงเริ่มแก่พร้อมตัดมาบริโภค สังเกตที่เกสรที่ปลายผลจะหลุดร่วง ผลกลม และเปลี่ยนตามผลเลือนหายไป
- หลังตัดเครือผล ควรตัดลำต้นเก่าออก หรือนำมาสับทำเป็นอาหารหมูได้ หรือปล่อยให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยให้กับดินต่อไปได้

๒.๕ การให้ผล/การเก็บเกี่ยวกล้วย

การให้ผลของกล้วยจะแตกต่างกันไปตามชนิดของกล้วย โดยทั่วไปแล้ว กล้วยจะเริ่มออกดอกเมื่ออายุต่างกัน เช่น กล้วยไข่จะเริ่มออกดอกเมื่ออายุประมาณ ๕-๖ เดือน ส่วนกล้วยหอมทองจะเริ่มออกดอกเมื่ออายุประมาณ ๖-๗ เดือน ส่วนกล้วยน้ำว้าและกล้วยหักมุกจะใช้เวลานานกว่า และผลจะแก่ในระยะเวลาที่ต่างกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ผลของกล้วย

ชนิดของกล้วย : กล้วยแต่ละชนิดมีระยะเวลาในการเจริญเติบโตและออกดอกต่างกัน

สภาพแวดล้อม : แสงแดด อุณหภูมิ ความชื้น และธาตุอาหารในดินมีผลต่อการเจริญเติบโตของกล้วย

การดูแลรักษา : การให้น้ำ การใส่ปุ๋ย และการป้องกันกำจัดศัตรูพืช มีผลต่อการให้ผลผลิต

ขั้นตอนการดูแลกล้วยเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี

๑. การเตรียมดิน : ควรเลือกพื้นที่ที่มีการระบายน้ำได้ดี และมีอินทรีย์วัตถุเพียงพอ
๒. การเลือกหน่อพันธุ์ : ควรเลือกหน่อพันธุ์ที่สมบูรณ์ แข็งแรง และมีขนาดเหมาะสม
๓. การปลูก : ควรขุดหลุมปลูกให้ลึกและกว้างพอสมควร พร้อมใส่ปุ๋ยรองพื้น
๔. การให้น้ำ : กล้วยเป็นพืชที่ต้องการน้ำสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง
๕. การใส่ปุ๋ย : ควรใส่ปุ๋ยที่มีธาตุอาหารครบถ้วน เช่น ปุ๋ยสูตร ๑๕-๑๕-๑๕ หรือปุ๋ยคอก
๖. การกำจัดวัชพืช : ควรกำจัดวัชพืชรอบๆ ต้นกล้วย เพื่อไม่ให้แย่งอาหารและน้ำ
๗. การป้องกันศัตรูพืช : ควรหมั่นสำรวจและกำจัดศัตรูพืช เช่น หนอน และโรคต่างๆ

ช่วงเวลาการเก็บเกี่ยว

กล้วยน้ำว้า : เก็บเกี่ยวได้เมื่ออายุประมาณ ๘-๑๒ เดือนหลังปลูก หรือเมื่อผลกล้วยมีสีเขียวเข้มและเริ่มปองเต็มที

กล้วยหอมทอง : เก็บเกี่ยวได้เมื่ออายุประมาณ ๙-๑๐ เดือนหลังปลูก หรือเมื่อผลกล้วยเริ่มเปลี่ยนสีเหลืองอ่อน

กล้วยไข่ : เก็บเกี่ยวได้เมื่ออายุประมาณ ๗-๘ เดือนหลังปลูก หรือเมื่อผลกล้วยเริ่มเปลี่ยนสีเหลือง

ข้อควรระวัง

- ไม่ควรขุดหน่อกล้วยในช่วงที่กล้วยกำลังแทงปลีหรือติดผล
- ควรตัดเครือกล้วยในช่วงเช้าหรือเย็นเพื่อลดการสูญเสีย

๒.๖ การจัดการผลกล้วยหลังเก็บเกี่ยว

การจัดการผลกล้วยหลังเก็บเกี่ยวมีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาคุณภาพและยืดอายุการเก็บรักษาผลผลิตกล้วยให้ยาวนานขึ้น โดยมีหลายวิธีที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ เช่น การควบคุมอุณหภูมิ การบรรจุภัณฑ์ การลดการสูญเสีย การป้องกันโรคและแมลง และการบ่มให้สุกอย่างเหมาะสม.

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวผลกล้วย

๑. การเก็บเกี่ยว
 - เก็บเกี่ยวผลกล้วยเมื่อมีความแก่ที่เหมาะสมตามชนิดของกล้วยและตลาดปลายทาง
 - หลีกเลี่ยงการทำความเสียหายต่อผลกล้วยระหว่างการเก็บเกี่ยว

- ตัดปลีกล้วยออกหลังจากการแทงปลีแล้วประมาณ ๓๐ วัน หรือเมื่อปลีบานจนสุดแล้วและ
ไม่มีการสร้างหวีใหม่

- ตัดปลีกล้วยให้ห่างจากหวีสุดท้ายประมาณ ๓ ข้อ (๑ คืบ) เพื่อลดความเสียหายต่อผลกล้วย

๒. การทำความสะอาด

- ล้างผลกล้วยด้วยน้ำสะอาดเพื่อขจัดสิ่งสกปรก
- แช่ผลกล้วยในน้ำผสมสารฆ่าเชื้อรา (เช่น โซเดียมไฮโปคลอไรท์) เพื่อป้องกันโรคและเชื้อรา
- ทำให้แห้งก่อนบรรจุ

๓. การลดอุณหภูมิ (Precooling)

- ลดอุณหภูมิของผลกล้วยอย่างรวดเร็วหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อชะลอการสุก
- วิธีที่นิยมใช้คือการลดอุณหภูมิด้วยน้ำเย็น (hydrocooling)
- การลดอุณหภูมิอย่างรวดเร็วจะช่วยรักษาคุณภาพและความแน่นเนื้อของผลกล้วย

๔. การบรรจุภัณฑ์

- บรรจุผลกล้วยในภาชนะที่เหมาะสม เช่น ถูพลาสติกหรือกล่องกระดาษ
- รองด้วยวัสดุอ่อนนุ่ม เช่น ฟองน้ำ เพื่อป้องกันความเสียหายจากการกระแทกระหว่างขนส่ง
- หากเป็นการส่งออก ควรใช้บรรจุภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานและเหมาะสมกับการขนส่งทางไกล

๕. การบ่ม

- การบ่มเป็นกระบวนการที่ทำให้กล้วยสุก โดยการควบคุมอุณหภูมิและความชื้น
- ห้องบ่มควรมีระบบทำความเย็น ระบบทำความร้อน และระบบหมุนเวียนอากาศ
- อุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับการบ่มกล้วยคือประมาณ ๑๖-๑๘ องศาเซลเซียส
- การบ่มจะช่วยให้กล้วยสุกพร้อมๆ กัน มีสีเหลืองสวยสม่ำเสมอ

๖. การจัดการระหว่างการขนส่ง

- ควบคุมอุณหภูมิและความชื้นระหว่างการขนส่งให้เหมาะสม
- หลีกเลี่ยงการกระแทกและความเสียหายต่อผลกล้วย
- หากเป็นการขนส่งทางไกล ควรใช้ตู้คอนเทนเนอร์ควบคุมอุณหภูมิและความชื้น

๗. การเก็บรักษา

- เก็บกล้วยในที่เย็นและแห้ง เพื่อยืดอายุการเก็บรักษา
- หลีกเลี่ยงการเก็บกล้วยในที่ที่มีแสงแดดส่องถึง
- สามารถใช้เทปหรือพลาสติกแรปหุ้มที่ขั้วกล้วยเพื่อชะลอการสุกได้

๘. การป้องกันโรคและแมลง

- ตรวจสอบและกำจัดศัตรูพืชที่อาจทำความเสียหายต่อผลกล้วย

- ใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้องตามกฎหมายและเหมาะสมกับชนิดของกล้วย
- เก็บกล้วยในสภาพแวดล้อมที่สะอาดและถูกสุขลักษณะ

๙. การแปรรูป

- หากมีผลผลิตจำนวนมากและไม่สามารถจำหน่ายได้ทันเวลา สามารถนำกล้วยไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กล้วยตาก กล้วยฉาบ หรือกล้วยบด

๒.๗ โรคและแมลง ศัตรูพืชของกล้วย และการป้องกันกำจัด

กล้วย นับว่าเป็นพืชที่ได้รับความนิยมทั่วโลก และเป็นพืชที่ทนทานต่อโรคได้ระดับหนึ่ง สามารถเติบโตได้เองภายในป่า และมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็มีโรคและแมลงที่สามารถทำให้กล้วยเกิดความเสียหายได้ ปัจจุบันกล้วยถูกพัฒนาสายพันธุ์ให้มีภูมิต้านทานต่อโรคมามากขึ้น แต่ก็ยังมีโรคและแมลงที่สามารถสร้างความเสียหายให้กับต้นกล้วยได้

โรคแอนแทรคโนส (Anthracnose)

ลักษณะอาการ : เชื้อราเข้าทำลายผลดิบ จะแสดงอาการเน่าดำเริ่มจากก้นผล และลุกลามไปยังข้อผล ทำให้ผลเน่าฝ่อหรือแห้งตายคาเครือ หรืออาจเข้าทำลายที่หวีจะทำให้ผลเน่าดำและหลุดร่วงง่าย หรือเชื้อราเข้าทำลายผลสุกหลังจากการเก็บเกี่ยว จะแสดงอาการจุดสีน้ำตาลและขยายวงกว้างเมื่อกล้วยสุกงอม ทำให้ผลเน่า

การแพร่ระบาด : เชื้อราจะเข้าทำลายผลกล้วย เมื่อสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมจะพักตัวที่ผิวของผลกล้วย เจริญเติบโตได้รวดเร็วเมื่อผลกล้วยเริ่มสุก ในสภาพอากาศร้อนชื้น จะช่วยให้เชื้อโรคเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็ว

การป้องกัน : ตัดใบที่เป็นโรคแล้วเผาทำลาย จากนั้นให้ฉีดพ่นเชื้อราไตรโคเดอร์มา หรือจะใช้สารเคมีกำจัดเชื้อรา เช่น คาร์เบนดาซิม ในขณะที่ผลกล้วยกำลังพัฒนา

สาเหตุ : เชื้อรา *Colletotrichum musae*

โรคใบจุด (Banana freckle)

ลักษณะอาการ : ใบจุดสีเหลือง จะมีลักษณะเป็นกลมรียาวไปตามเส้นใบ เป็นจุดขีดมีขอบสีเข้มหรือดำกลางจุด คล้ายกับลูกตา ขอบใบจะแห้งและฉีกขาด ทำให้ไม่สามารถสังเคราะห์แสงได้ มักจะแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วในสภาพอากาศร้อนชื้น พบมากในสวนที่มีความชื้นสูง

การแพร่ระบาด : เชื้อราจะสร้างสปอร์บนใบที่เป็นโรค สปอร์สามารถลอยไปตามลมและฝนได้ ในสภาพอากาศร้อนชื้น จะช่วยให้เชื้อราแพร่ระบาดได้ดี

การป้องกัน : ตัดใบที่เป็นโรคแล้วเผาทำลาย จากนั้นให้ฉีดพ่นเชื้อราไตรโคเดอร์มา หรือจะใช้สารเคมีกำจัดเชื้อรา เช่น แมนโคเซบคาร์เบนดาซิม และเบนโนมิล

สาเหตุ : *Pseudocercospora musae*, *Pseudocercospora fijiensis* Morelet

โรคตายพราย (Panama disease หรือ *Fusarium wilt*)

ลักษณะอาการ : มักจะเกิดในต้นกล้วยที่มีอายุ ๔ เดือนขึ้นไป สังเกตได้จากสีเหลืองอ่อนตามก้านและใบ ใบอ่อนจะมีอาการเหลืองไหม้ หรือตายนิ่ง และบิดเป็นคลื่น ใบจะพับหักบริเวณโคนก้าน

การแพร่ระบาด : เชื้อราจะแพร่ระบาดผ่านดิน เข้าทำลายทางรากกล้วยโดยตรง หากรากมีแผลที่อาจเกิดจากไส้เดือนหรือการขุด เชื้อราจะเจริญเติบโตเข้าสู่ลำต้นผ่านรากที่มีบาดแผล จากนั้นเชื้อราจะเข้าทำลายระบบท่อน้ำเลี้ยงและท่ออาหารของต้นกล้วย

การป้องกัน : ก่อนปลูกหรือหลังปลูกต้นกล้วย ให้ใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มาราดบริเวณพื้นดินบริเวณรอบๆ และราก ควรตัดแต่งใบอยู่เป็นประจำเพื่อให้แดดส่องถึง ไม่ควรให้น้ำขังและแฉะบริเวณรอบๆ ลำต้น

สาเหตุ: เชื้อรา *F.oxysporum schlecht. f.sp. Cubense*

แมลง

ด้วงวงไขเหง้า

ลักษณะการเข้าทำลาย : หนอนด้วง จะกัดกินขนไขภายในเหง้ากล้วย ส่วนมากจะอยู่ใต้ดินจนถึงโคนต้น ส่งผลให้ระบบการส่งน้ำและอาหารจากพื้นดินเกิดการชะงัก สามารถเกิดได้ทุกระยะ ตั้งแต่หน่อไปจนถึงต้นแก่

การป้องกันและกำจัด : ทำความสะอาดแปลงเพาะปลูก ทำกองล่อแมลงโดยการตัดกล้วยเป็นท่อนๆ แล้ววางสุมเป็นกองไว้ เพื่อล่อแมลงมาวางไข่ ประมาณ ๗ วัน ถ้าพบตัวอ่อนหรือตัวแมลง ให้ทำลายโดยการเหยียบออก หรือใช้สารเคมีฆ่าแมลง เช่น เช่น เฮฟตาคลอร์ (ผสมตามฉลาก) ราดโคนต้นและบริเวณดิน

ด้วงแรด

ลักษณะการเข้าทำลาย : ตัวหนอน จะไชทำลายต้นที่อยู่เหนือพื้นดินขึ้นไป จนถึงกลางลำต้น มักจะขนไขเข้าไปถึงกลางลำต้น จะมองเห็นได้ชัดจากภายนอกว่า มักจะมีรูพรุนไปทั่วรอบๆ ต้นกล้วย มักจะทำลายต้นที่โตแล้ว

มวนรำแห

ลักษณะการเข้าทำลาย : มันจะดูดน้ำเลี้ยงจากใบกล้วย ทำให้ใบค่อยๆ เหี่ยว เหลืองซีด เพราะไม่ได้รับสารอาหาร สามารถตรวจดูได้จากใต้ใบ จะเห็นเป็นจุดดำๆ นั่นคือ ขี้ของมวนรำแหที่ขับถ่ายไว้

ด้วงเต่าแตง

ลักษณะการเข้าทำลาย : ตัวแก่ของด้วงเต่าแตง มักจะชอบกัดกินใบตองยอดอ่อนที่ม้วนอยู่ หรือใบคลี่ออกใหม่ๆ ทำให้ใบมีรอยตำหนิเป็นรูปลิ่มเหลี่ยมเล็กๆ จะสังเกตได้ชัดเมื่อใบคลี่ออกตอนเขียวแล้ว

หนอนปลอก

ลักษณะการเข้าทำลาย : ตัวหนอนชอบกัดกินใบเอามาทำปลอกหุ้มตัว มักเกาะหอยท้ายปลอกลง ชอบกัดกินอยู่ใต้ใบและทำลายใบโดยการกัดกินใบจนแห้ว

หนอนม้วนใบ

ลักษณะการเข้าทำลาย : หนอนม้วนใบหรือ ผีเสื้อกลางคืน มักวางไข่เป็นจำนวนมากในใบที่ยังไม่คลี่ออก และจะฟักออกมาเป็นตัวอ่อน เติบโตอยู่ในใบอ่อน และจะกัดกินใบจนแห้ว เป็นรูปพุ่ม

๒.๘ การแปรรูปกล้วย

กล้วยสามารถนำมาแปรรูปได้ ๒ ลักษณะ คือ

(๑) การแปรรูปจากกล้วยดิบ

กล้วยอบเนย กล้วยฉาบ หรือกล้วยกรอบแก้ว โดยใช้กล้วยดิบ เช่น กล้วยน้ำว้า กล้วยหอม กล้วยหักมุก นำมาผานบางๆ ตามยาว หรือตามขวาง อาจจะมีผงลมสักครู่ หรือผานลงกระทะที่ก๊ี้ได้ และทอดในกระทะที่ใส่น้ำมันท่วม เมื่อขึ้นกล้วยสุกจะลอย ก็ตักขึ้นและซับน้ำมันด้วยกระดาษฟาง จากนั้นอาจนำไปคลุกเนย เรียกว่า กล้วยอบเนย หรือฉาบให้หวานด้วยการนำไปคลุกกับน้ำตาลที่เคี่ยวจนเกือบแห้งในกระทะ เรียกว่า กล้วยฉาบ (ภาพที่ ๑๖) หรือนำไปคลุกในน้ำเชื่อม แล้วเอาลงทอดอีกครั้งอย่างรวดเร็ว เรียกว่า กล้วยกรอบแก้ว

แป้งกล้วย นำกล้วยดิบมาล้างให้สุก ปอกเปลือก หั่น และอบให้แห้ง แล้วบดให้ละเอียดเป็นแป้ง ใช้ทำขนมกล้วย และบัวลอย หรือผสมกับแป้งเค้กใช้ทำคุกกี้ ทำให้มีกลิ่นหอมของกล้วย

(๒) การแปรรูปจากกล้วยสุก

น้ำผลไม้ นำเนื้อกล้วยที่สุกมาหมักใส่เอนไซม์เพกทิโนไลติก (Pectinolytic) ความเข้มข้น ๐.๐๑เปอร์เซ็นต์ เพื่อย่อย และบ่มไว้ที่อุณหภูมิ ๔๕ องศาเซลเซียส นาน ๑ ชั่วโมง จะได้น้ำกล้วยที่ใส

เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ประเทศในทวีปแอฟริกา เช่น ยูกันดา วรันดา บุรุนดี คองโก และแทนซาเนีย นิยมนำกล้วยมาทำเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ต่ำ ในประเทศยูกันดา เรียกเครื่องดื่มชนิดนี้ว่า วารากิ (Waragi) ประเทศฝรั่งเศสนำเนื้อกล้วยสุกบดเหลวผสมกับน้ำ และทำให้ร้อน ๖๕-๗๐ องศาเซลเซียส นาน ๑ ชั่วโมง แล้วทำให้เย็นลงที่อุณหภูมิ ๔๐ องศาเซลเซียส ต่อมาใส่เอนไซม์เพกทิเนส (Pectinase) ที่ใช้งาน ๒๔ ชั่วโมง ภายใต้บรรยากาศที่เพิ่มคาร์บอนไดออกไซด์ นำส่วนที่เป็นกากมาบด แล้วนำส่วนที่เป็นน้ำมาหมักด้วยเชื้อ *Saccharomyces cerevisiae* ที่อุณหภูมิ ๒๕ องศาเซลเซียส ภายใต้บรรยากาศที่มีคาร์บอนไดออกไซด์ หรือไนโตรเจน จะได้สุราผลไม้ที่ทำจากกล้วย

ไวน์กล้วย ทำจากกล้วยสุกเติมน้ำตาลหมักกับยีสต์ จะได้ไวน์ที่มีแอลกอฮอล์ประมาณร้อยละ ๑๑-๑๒ เป็นไวน์ที่มีรสชาติดีชนิดหนึ่ง

กล้วยตาก นำกล้วยที่สุกงอมมาปอกเปลือก และนำไปตากแดด ๑-๒ แดด จากนั้นนำมาคลึงเพื่อให้กล้วยนุ่ม แล้วนำไปตากอีก ๕-๖ แดด หรือจนกว่ากล้วยจะแห้งตามต้องการ (ในทุกๆ วันที่เก็บ ให้นำกล้วยทั้งหมดมารวมกัน น้ำหวานจากกล้วยจะออกมาทุกวัน และกล้วยจะฉ่ำ แล้วนำไปตากแดด) ระวังอย่าให้แมลงวันตอม ส่วนการตากอาจใช้แสงอาทิตย์ หรือเตาอบขนาดใหญ่ที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์หรือไฟฟ้า

กล้วยกวน นำกล้วยสุกงอมมายี แล้วเคล้ากับน้ำตาลและกะทิ นำไปกวนในกระทะที่ไม่เป็นสนิม กวนที่ไฟอ่อนๆ จนสุกเหนียว ปั้นเป็นก้อนกลม หรือสี่เหลี่ยม แล้วห่อด้วยกระดาษแก้ว

ทอพฟักกล้วย คล้ายกล้วยกวน แต่ใส่เบะแซ่ จึงทำให้แข็งกว่ากล้วยกวน

ข้าวเกรียบกล้วย ใช้กล้วยสุกผสมกับแป้งและเกลือ อาจเติมน้ำตาลเล็กน้อยแล้วทำเป็นแท่งยาวๆ นึ่งให้สุก เมื่อสุกปล่อยให้เย็น ฝานเป็นชิ้นบางๆ ตากแดดให้แห้ง แล้วนำมาทอดรับประทานเป็นอาหารว่าง ข้าวเกรียบกล้วยนี้หากใช้กล้วยที่มีกลิ่นจะทำให้หอม

๒.๙ ปฏิทินการปฏิบัติดูแลและรักษากล้วย

ปฏิทินการดูแลรักษากล้วยจะแตกต่างกันไปตามชนิดของกล้วย, สภาพพื้นที่ และฤดูกาล แต่โดยทั่วไปแล้ว การดูแลกล้วยจะประกอบด้วย การให้น้ำ, การใส่ปุ๋ย, การตัดแต่งใบและหน่อ, การกำจัดวัชพืช, และการป้องกันโรคและแมลง

ปฏิทินการดูแลรักษากล้วย (โดยทั่วไป)

ระยะแรกหลังปลูก (๑-๓ เดือน) :

การให้น้ำ : รดน้ำอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง แต่ระวังอย่าให้น้ำท่วมขัง

การใส่ปุ๋ย : ใส่ปุ๋ยที่มีธาตุไนโตรเจนสูง (เช่น ปุ๋ยยูเรีย) เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของลำต้นและใบ

การตัดแต่ง : ตัดแต่งใบแห้งและใบที่เป็นโรคออก

การกำจัดวัชพืช : กำจัดวัชพืชรอบโคนต้น เพื่อลดการแย่งอาหารและน้ำ

ระยะเจริญเติบโต (๓-๑๒ เดือน) :

การให้น้ำ : ให้น้ำอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะช่วงฝนทิ้งช่วง

การใส่ปุ๋ย : ใส่ปุ๋ยที่มีธาตุอาหารครบถ้วน (NPK) เพื่อบำรุงการออกดอกและติดผล

การตัดแต่ง : ตัดแต่งใบและหน่อที่ไม่จำเป็นออก เพื่อให้ต้นกล้วยได้รับแสงแดดและอากาศเพียงพอ

การค้ำยัน : ค้ำยันต้นกล้วยที่มีผล เพื่อป้องกันต้นล้ม

การป้องกันโรคและแมลง : หมั่นตรวจดูแปลงกล้วย และใช้ สารชีวภัณฑ์ หรือสารเคมีที่เหมาะสมในการป้องกันและกำจัด

ระยะออกดอกและติดผล :

การให้น้ำ : ให้น้ำอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในช่วงที่กล้วยกำลังพัฒนาผล

การใส่ปุ๋ย : ใส่ปุ๋ยที่มีธาตุโพแทสเซียมสูง (เช่น สูตร ๑๓-๑๓-๒๑) เพื่อช่วยเพิ่มน้ำหนักผล

การตัดแต่ง : ตัดแต่งปลี (ส่วนปลายของเครือกล้วย) เมื่อปลีบานแล้ว เพื่อให้ผลกล้วยเจริญเติบโตเต็มที่
ระยะเก็บเกี่ยว :

การเก็บเกี่ยว : เก็บเกี่ยวผลกล้วยเมื่อแก่จัด โดยพิจารณาจากสีของเปลือก และความแข็งของผล

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว : ทำความสะอาดผลกล้วย ตัดแต่งส่วนที่ไม่ต้องการออก และบรรจุในภาชนะที่เหมาะสม

ส่วนที่ ๓ สถานการณ์กล้วยน้ำว้าจังหวัดอุดรดิตถ์

เกษตรกรจังหวัดอุดรดิตถ์มีแนวโน้มปลูกกล้วยน้ำว้าเพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นพืชที่ทนแล้งและดูแลรักษาง่าย มีการส่งเสริมให้ใช้พันธุ์กล้วยน้ำว้าที่ดีมีคุณภาพ และต้านทานโรค เพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของกล้วย มีการส่งเสริมแปรรูปกล้วยน้ำว้าเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กล้วยตาก กล้วยฉาบ หรือกล้วยอบ ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้และลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตตกต่ำ มีการขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะตลาดกล้วยแปรรูปที่มีความต้องการสูงอย่างต่อเนื่อง

๓.๑ สถานการณ์การผลิตกล้วยน้ำว้า จังหวัดอุดรดิตถ์

พื้นที่ปลูกกล้วยน้ำว้า ๘,๒๔๓.๐๐ ไร่

พื้นที่ให้ผลผลิต ๘,๒๐๑.๐๐ ไร่

อำเภอที่ปลูกมากที่สุด :

- อำเภอท่าปลา
- อำเภอบ้านโคก
- อำเภอเมืองอุดรดิตถ์
- อำเภอน้ำปาด

แหล่งผลิตที่สำคัญ

การผลิตกล้วยน้ำว้าในจังหวัดอุดรดิตถ์กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ โดยมีกลุ่มเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินงานอยู่ เช่น

- อำเภอท่าปลา : มีกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มพัฒนากล้วยน้ำว้าในตำบลจริม
- อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ : มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยฉาบที่ตำบลขุนผา ซึ่งเน้นการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย

- อำเภอพิชัย : มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมร่ำรวย ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรยุคใหม่ (Young Smart Farmer)
- อำเภอตรอน : มีแหล่งผลิตกล้วยน้ำว้า เช่น สวนลภัสสรณ์ ที่จำหน่ายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์

ผลผลิตรวม ๘,๑๑๘.๙๙ ตัน

ผลผลิตเฉลี่ย ๑,๐๗๓ กก./ไร่

ราคาขายหน้าสวนเฉลี่ย ๘-๑๕ บาท/กก. (ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและคุณภาพ)

รูปแบบการจำหน่าย

- ขายสดแบบเครือ
- จำหน่ายผลผลิตสุก/ดิบ
- ส่งให้กลุ่มแปรรูปในพื้นที่

ปัญหาและอุปสรรค

- ขาดการรวมกลุ่มในบางพื้นที่ ทำให้ต่อรองราคาน้อย
- ผลผลิตส่วนหนึ่งไม่ได้คุณภาพ (ขนาดไม่สม่ำเสมอ ผิวมีตำหนิ)
- ราคาตกต่ำในช่วงผลผลิตออกมาก
- ขาดมาตรฐานการผลิต GAP ในบางแปลง
- ศักยภาพในการแปรรูปของบางชุมชนยังจำกัด

๓.๒ เขตความเหมาะสมการปลูกกล้วย จังหวัดอุดรธานี

กรมพัฒนาที่ดิน (Land Development Department) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำฐานข้อมูลและแผนที่แสดงเขตความเหมาะสมของดินสำหรับการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ รวมถึงกล้วยน้ำว้าด้วย โดยสามารถสรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

เขตความเหมาะสมการปลูกกล้วยน้ำว้าในจังหวัดอุดรธานี

กรมพัฒนาที่ดินได้จำแนกพื้นที่ออกเป็นระดับความเหมาะสมต่างๆ โดยพิจารณาจากปัจจัยด้านดิน สภาพภูมิประเทศ และสภาพอากาศ ซึ่งโดยทั่วไปพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสูงสำหรับการปลูกกล้วยน้ำว้าจะอยู่บริเวณที่ราบลุ่มและมีแหล่งน้ำเพียงพอ

พื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับการปลูกกล้วยในจังหวัดอุดรธานี มักจะอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ หรือใกล้เคียงกับแหล่งน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่บางส่วนของอำเภอที่สำคัญ เช่น อำเภอเมืองอุดรธานี, อำเภอพิชัย, อำเภอท่าปลา และอำเภอตรอน เนื่องจากมีลักษณะดินที่เหมาะสมและมีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก

๓.๓ กระจายพันธุ์กล้วยน้ำว้าจังหวัดอุดรดิตถ์

การกระจายพันธุ์มักเกิดขึ้นในกลุ่มเกษตรกรด้วยกันเอง หรือผ่านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ซึ่งอาจมีการส่งเสริมหน่อพันธุ์กล้วยคุณภาพดีและต้านทานโรคให้แก่เกษตรกร เพื่อพัฒนาการผลิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๓.๔ สายพันธุ์กล้วยน้ำว้าที่นิยมปลูกในจังหวัดอุดรดิตถ์

สายพันธุ์กล้วยน้ำว้าที่นิยมปลูกในจังหวัดอุดรดิตถ์คือ กล้วยน้ำว้ามะลิอ่อง ซึ่งเป็นสายพันธุ์ที่รู้จักและนิยมปลูกในหลายพื้นที่ของประเทศไทย รวมถึงจังหวัดอุดรดิตถ์ด้วย เนื่องจากเป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตดีและมีลักษณะเฉพาะตัวที่ตลาดต้องการ ผลมีสีเหลืองนวลคล้ายมีแป้งเคลือบอยู่ โดยเฉพาะเมื่อผลสุก นิยมนำไปบริโภคทั้งผลสดและนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กล้วยตาก กล้วยฉาบ และกล้วยอบ ซึ่งเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัดอุดรดิตถ์ นอกจากกล้วยน้ำว้ามะลิอ่องแล้ว ในบางพื้นที่อาจมีการปลูกกล้วยน้ำว้าพันธุ์อื่น ๆ ด้วย แต่กล้วยน้ำว้ามะลิอ่องถือเป็นสายพันธุ์หลักที่ได้รับการส่งเสริมและปลูกอย่างแพร่หลายในจังหวัด

๓.๕ ปริมาณผลผลิตในจังหวัดอุดรดิตถ์

ข้อมูลการคาดการณ์ปริมาณผลผลิตในปี ๒๕๖๘ พบว่าจะมีผลผลิตออกสู่ตลาดประมาณ ๖,๓๓๐.๘๔ ตัน ลดลง ๑,๗๘๘.๑๕ ตัน เมื่อเทียบกับปี ๒๕๖๗ ที่มีผลผลิตออกสู่ตลาดจำนวน ๘,๑๑๘.๙๙ ตัน เนื่องจากเกษตรกรปรับเปลี่ยนปลูกไม้ผลชนิดอื่นแทน เช่น ทูเรียน ลองกอง ทำให้พื้นที่การเพาะปลูกกล้วยลดลง ๒,๐๐๑.๐๐ ไร่ พื้นที่ให้ผลผลิตลดลง ๒,๒๙๙.๐๐ ไร่

๓.๖ ปฏิทินแสดงร้อยละผลผลิตที่ออกสู่ตลาดในแต่ละช่วงเวลา

เมื่อพิจารณาจากตารางที่ ๑๕ จากการคาดการณ์กล้วยน้ำว้าที่ออกสู่ตลาดตลอดทั้งปี พบว่า ผลผลิตกล้วยจะออกสู่ตลาดมากที่สุดในช่วงเมษายน - กรกฎาคม แต่โดยภาพรวมผลผลิตกล้วยน้ำว้าจะออกตลอดทั้งปี

ตารางที่ ๑๕ ปฏิทินแสดงสัดส่วนผลผลิตกล้วยน้ำว้าจังหวัดอุดรดิตถ์การออกสู่ตลาด ปี ๒๕๖๘

จังหวัด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ร้อยละ
อุดรดิตถ์	๗	๗	๗	๑๐	๑๐	๑๓	๑๒	๗	๘	๖	๗	๖	๑๐๐

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์ ร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอ

๓.๗ รูปแบบการผลิต

๑. การผลิตแบบเกษตรรายย่อยและวิสาหกิจชุมชน

รูปแบบการผลิตส่วนใหญ่ในจังหวัดอุดรดิตถ์เป็นการผลิตในระดับครัวเรือน หรือในรูปแบบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองและแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการผลิตและการตลาด เกษตรกรบางส่วนอาจปลูกกล้วยน้ำว้าเป็นพืชหลักร่วมกับพืชอื่น ๆ เพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ผันผวนและเพิ่มความมั่นคงทางรายได้

๒. การเน้นการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า

จังหวัดอุดรดิตถ์มีชื่อเสียงจากผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วยน้ำว้า โดยเฉพาะ กล้วยตาก และ กล้วยฉาบ ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบการผลิตที่มีลักษณะพิเศษคือ การผลิตกล้วยน้ำว้าส่วนใหญ่จะถูกส่งเข้าสู่กระบวนการแปรรูป ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในเรื่องช่องทางการจำหน่ายผลผลิตมากกว่าการขายเป็นกล้วยสดเพียงอย่างเดียว มีการคัดเลือกและดูแลกล้วยตั้งแต่ในสวนเพื่อให้ได้กล้วยที่มีคุณภาพดี เหมาะสำหรับการนำไปแปรรูป

๓. การใช้เทคโนโลยีและการจัดการสมัยใหม่

แม้จะเป็นการผลิตในระดับครัวเรือน แต่เกษตรกรหลายรายได้เริ่มนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เช่น การใช้ระบบให้น้ำแบบน้ำหยดเพื่อจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง การประยุกต์ใช้วิธีการควบคุมโรคพืชอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการป้องกันโรคตายพราย ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิต

๓.๘ ต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนจากการผลิตกล้วยน้ำว้าจังหวัดอุดรดิตถ์

จากการสำรวจต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนจากการผลิตกล้วยน้ำว้า จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า กล้วยน้ำว้าอายุ ๑ ปี มีต้นทุนการผลิตรวม ๖,๘๓๑.๒๐ บาท/ไร่ ต้นทุนผันแปร ๕,๘๐๕.๒๐ บาท/ไร่ (ร้อยละ ๘๔.๙๘) และต้นทุนคงที่ ๑,๐๒๖.๐๐ บาท/ไร่ (ร้อยละ ๑๕.๐๒) โดยมีค่าใช้จ่ายหลัก ได้แก่ ค่าแรงงานในการเตรียมดิน ๑,๔๔๐ บาท/ไร่ (ร้อยละ ๒๑.๐๘) ค่าปลูก ๑,๙๐๐ บาท/ไร่ (ร้อยละ ๒๗.๘๑) ค่าพันธุ์กล้วย ๑,๘๐๐ บาท/ไร่ (ร้อยละ ๒๖.๓๕) ต้นทุนเฉลี่ย ๑๑.๐๑ บาท/กิโลกรัม ราคา ๙.๑๔ บาท/หวี (คำนวณที่น้ำหนัก ๑ หวี = ๑.๒ กิโลกรัม) ราคาขายที่เกษตรกรได้รับ ๑๐ บาท/กิโลกรัม ผลตอบแทนรวม ๖,๒๐๐ บาท/ไร่ ผลตอบแทนสุทธิ -๖๓๑.๒๐ บาท/ไร่ หรือ ขาดทุน -๑.๐๑ บาท/กิโลกรัม

สำหรับกล้วยน้ำว้าอายุ ๒-๓ ปี มีต้นทุนการผลิตรวม ๒,๕๑๕.๒๐ บาท/ไร่ มีต้นทุนผันแปร ๑,๔๘๙.๒๐ บาท/ไร่ (ร้อยละ ๕๙.๒๑) ต้นทุนคงที่ ๑,๐๒๖.๐๐ บาท/ไร่ (ร้อยละ ๔๐.๗๙) ต้นทุนเฉลี่ย

๒.๓๙ บาท/กิโลกรัม ราคา ๑.๙๘ บาท/หรี (คำนวณที่น้ำหนัก ๑ หรี = ๑.๒ กิโลกรัม) ราคาขายที่เกษตรกรได้รับ ๑๐ บาท/กิโลกรัม ผลตอบแทนรวม ๑๐,๕๓๐ บาท/ไร่ ผลตอบแทนสุทธิ ๘,๐๑๔.๘๐ บาท/ไร่ หรือ ๗.๖๑ บาท/กิโลกรัม

จากข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า การผลิตกล้วยน้ำว้าในจังหวัดอุดรดิตถ์ มีต้นทุนสูงในปีแรก โดยเฉพาะค่าแรง ค่าปลูก และค่าพันธุ์ ทำให้เกษตรกรขาดทุน แต่เมื่อเข้าสู่ปีที่ ๒-๓ ต้นทุนการผลิตลดลงอย่างมาก ส่งผลให้เกษตรกรมีผลตอบแทนที่สูงและคุ้มค่า (พิจารณาได้จากตารางที่ ๑๕)

ตารางที่ ๑๖ ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตกล้วยน้ำว้า จังหวัดอุดรดิตถ์

รายการ	ปีที่ ๑	ปีที่ ๒-๓
ต้นทุนรวม (บาท/ไร่)	๖,๘๓๑.๒๐	๒,๕๑๕.๒๐
- ต้นทุนผันแปร (บาท/ไร่)	๕,๘๐๕.๒๐ (๘๔.๙๘%)	๑,๔๘๙.๒๐ (๕๙.๒๑%)
- ต้นทุนคงที่ (บาท/ไร่)	๑,๐๒๖.๐๐ (๑๕.๐๒%)	๑,๐๒๖.๐๐ (๔๐.๗๙%)
ค่าใช้จ่ายหลัก	ค่าแรงเตรียมดิน ๑,๔๔๐ บาท/ไร่ (๒๑.๐๘%) ค่าปลูก ๑,๙๐๐ บาท/ไร่ (๒๗.๘๑%) ค่าพันธุ์กล้วย ๑,๘๐๐ บาท/ไร่ (๒๖.๓๕%)	- (มีเพียงค่าดูแลรักษา และเก็บเกี่ยวเล็กน้อย)
ต้นทุนเฉลี่ย	๑๑.๐๑ บาท/กก.	๙.๑๔ บาท/หรี
	๒.๓๙ บาท/กก.	๑.๙๘ บาท/หรี
ราคาขาย (บาท/กก.)	๑๐.๐๐	๑๐.๐๐
ผลตอบแทนรวม (บาท/ไร่)	๖,๒๐๐.๐๐	๑๐,๕๓๐.๐๐
ผลตอบแทนสุทธิ	-๖๓๑.๒๐ บาท/ไร่ (ขาดทุน -๑.๐๑ บาท/กก.)	๘,๐๑๔.๘๐ บาท/ไร่ (กำไร ๗.๖๑ บาท/กก.)

๓.๙ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการผลิต/ประสิทธิภาพ

๑. ปัจจัยด้านการผลิต

- พันธุ์กล้วย คุณภาพของพันธุ์มีผลโดยตรงต่ออัตราการเจริญเติบโต ผลผลิตต่อไร่ และความต้านทานโรค
- ดินและน้ำ ความเหมาะสมของสภาพดินและระบบน้ำชลประทานส่งผลต่อผลผลิตและคุณภาพ
- ปัจจัยการใช้แรงงานและต้นทุน ค่าแรงเตรียมดิน ค่าปลูก และค่าพันธุ์เป็นสัดส่วนสูงในปีแรก หากไม่บริหารจัดการดี จะทำให้ต้นทุนสูงเกินไป
- การจัดการศัตรูพืชและโรค หากไม่มีการป้องกันที่เหมาะสม อาจทำให้ผลผลิตเสียหายหรือต้นทุนเพิ่มขึ้นจากการใช้สารเคมี

๒. ปัจจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

- ระบบน้ำและการให้อาหารพืช เช่น น้ำหยด ปุ๋ยละลายช้า จะช่วยลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตต่อไร่
- การใช้เทคโนโลยีชีวภาพ เช่น ปุ๋ยชีวภาพหรือสารชีวภัณฑ์ เพื่อลดต้นทุนปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืช
- เครื่องจักรกลการเกษตร เช่น รถไถ เครื่องตัดหญ้า ลดการใช้แรงงานคน

๓. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

- ต้นทุนการผลิต ปีแรกมีต้นทุนสูง (มากกว่า ๖,๘๐๐ บาท/ไร่) ส่งผลต่อการตัดสินใจลงทุน
- ราคาผลผลิต หากราคาตลาดไม่แน่นอน (ปัจจุบันขายเฉลี่ย ๑๐ บาท/กก.) จะกระทบต่อรายได้สุทธิ
- การรวมกลุ่มเกษตรกร การรวมกลุ่มช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มอำนาจต่อรองราคา
- แรงงานภาคเกษตร การขาดแคลนแรงงานทำให้ต้นทุนค่าแรงสูงขึ้น

๔. ปัจจัยด้านการตลาด

- ความต้องการของตลาด ตลาดภายในและต่างประเทศมีความต้องการต่อเนื่อง แต่ต้องรักษาคุณภาพมาตรฐาน GAP
- ช่องทางการจำหน่าย หากพึ่งพาพ่อค้าคนกลางเพียงอย่างเดียว เกษตรกรจะถูกกดราคา
- การแปรรูปเพิ่มมูลค่า หากมีการพัฒนาเช่น กลัวยฉาบ กลัวยตาก กลัวยอบ จะช่วยยืดอายุและเพิ่มรายได้

๕. ปัจจัยด้านนโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ

- การสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์กล้วย ปุ๋ยชีวภาพ เครื่องจักรกล
- การถ่ายทอดความรู้ เช่น การจัดทำแปลงเรียนรู้ แปลงใหญ่ หรือ Farmer Field School
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบน้ำชลประทาน ถนนเข้าสวน ตลาดกลาง
- มาตรฐานคุณภาพ การสนับสนุนให้เกษตรกรทำ GAP/Organic เพื่อเข้าสู่ตลาดที่มีมูลค่าสูง

๓.๑๐ สภาพการตลาด

๑) ลักษณะการขาย

- เกษตรกรส่วนใหญ่จำหน่าย กลัวยน้ำว่าสด ที่มีความแก่เกินร้อยละ ๙๐ เพื่อให้มีความหวานเพียงพอต่อการแปรรูป
- เกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์บางส่วน นิยมนำกลัวยน้ำว่ามาแปรรูปก่อน แล้วจึงจำหน่าย เพื่อเพิ่มมูลค่าและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

๒) บุคคลที่อยู่ในระบบตลาดกลัวยน้ำว่าของจังหวัดอุดรดิตถ์

- เกษตรกรรายย่อย และกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตกลัวยน้ำว่าในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดอุดรดิตถ์
- พ่อค้ารวบรวมผลผลิต

- โรงงานแปรรูป / กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตกล้วยแปรรูป
- พ่อค้าส่ง / ร้านค้าปลีก-ส่ง / ร้านของฝาก

๓) ราคาที่เกษตรกรขายได้

ราคากล้วยน้ำว่าสด มีแนวโน้มต่ำในช่วง เมษายน – กรกฎาคม เนื่องจากมีผลผลิตออกมาก และเป็นช่วงผลไม้หลากหลายชนิดออกสู่ตลาด ทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกมากขึ้น

ปี ๒๕๖๘ ราคาเฉลี่ยอยู่ที่ ๓๕ บาท/หวี

สูงกว่าปี ๒๕๖๗ เกือบ ๑ เท่าตัว ซึ่งมีราคา ๑๐-๒๐ บาท/หวี

สาเหตุหลัก เนื่องจากเกิดภัยแล้งยาวนานและสภาพอากาศแปรปรวน ทำให้กล้วยไม่สมบูรณ์ ลูกเล็กหรือเครือน้อยลง และเกษตรกรบางส่วนหันไปปลูกพืชอื่นแทน ทำให้ผลผลิตในตลาดลดลง

ราคาผลิตภัณฑ์แปรรูป (ขายส่ง)

กล้วยตาก เฉลี่ย ๑๖๐ บาท/กก.

อัตราการแปรรูปกล้วยน้ำว่าสด : กล้วยตาก = ๔ : ๑

๓.๑๑ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการตลาด

๑. ปัจจัยด้านผลผลิตและคุณภาพสินค้า

- หากมีผลผลิตออกมาร่วมกันจำนวนมาก ราคาจะตกต่ำ แต่หากสามารถกระจายผลผลิตได้ จะช่วยให้ราคาดีขึ้น
- คุณภาพสินค้า ขนาด ความสม่ำเสมอ ความสุก ความสะอาด และมาตรฐาน (GAP, Organic) มีผลโดยตรงต่อความต้องการของผู้ซื้อ
- สินค้าที่มีการแปรรูปหลากหลาย (สด, กล้วยตาก, กล้วยอบกรอบ ฯลฯ) จะเข้าถึงตลาดได้กว้างกว่า

๒. ปัจจัยด้านตลาดและผู้บริโภค

- ขึ้นกับรสนิยมผู้บริโภค เช่น นิยมสินค้าปลอดภัย สินค้าออร์แกนิก หรือสินค้า GI (สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์)
- คู่แข่งในตลาด หากมีสินค้าทดแทน เช่น ผลไม้ตามฤดูกาลอื่น ๆ จะทำให้ความต้องการกล้วยลดลง ราคาและกำลังซื้อของผู้บริโภค หากราคาสูงเกินไป ผู้บริโภคอาจเลือกสินค้าชนิดอื่นแทน

๓. ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและโลจิสติกส์

- เครือข่ายการตลาด ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงตลาดได้หลากหลาย (ตลาดสด ตลาดออนไลน์ โมเดิร์นเทรด ตลาดส่งออก) จะช่วยเพิ่มรายได้
- การกระจายสินค้าและการขนส่ง หากขนส่งสะดวก รวดเร็ว มีระบบห้องเย็นเก็บรักษา จะช่วยยืดอายุสินค้าและเข้าถึงตลาดได้มากขึ้น
- ต้นทุนโลจิสติกส์ ค่าขนส่งและพลังงานเป็นตัวแปรสำคัญในการแข่งขันด้านราคา

๔. ปัจจัยด้านการสนับสนุนและนโยบายภาครัฐ

- การสนับสนุนด้านการผลิต เช่น ส่งเสริมการรวมกลุ่มแปลงใหญ่ พัฒนามาตรฐาน GAP
- การสนับสนุนด้านการตลาด จัดงานแสดงสินค้า ส่งเสริมการสร้างแบรนด์ และเชื่อมโยงตลาด (Contract Farming, ตลาดต่างประเทศ)
- การสนับสนุนด้านการเงิน แหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ สินเชื่อเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชน

การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบพลังงานแสงอาทิตย์ในโรงอบ ระบบ E-commerce

ส่วนที่ ๔

แนวทางการพัฒนาการขับเคลื่อน ๑ ท้องถิ่น ๑ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง “กล้วยน้ำว้า” Young Smart Farmer จังหวัดอุดรธานี : นายภาสกร มณฑากุล

บทเรียนจากการดำเนินงานพัฒนากล้วยน้ำว้า จังหวัดอุดรธานี ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙

การดำเนินงานพัฒนากล้วยน้ำว้า จังหวัดอุดรธานี ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙ เป็นการขับเคลื่อนภายใต้กรอบโครงการสินค้าเกษตรและบริการมูลค่าสูง “๑ ท้องถิ่น ๑ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสินค้าเชิงพื้นที่ การสร้างต้นแบบผู้ประกอบการ และการยกระดับคุณภาพผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

ผลจากการดำเนินงานสะท้อนให้เห็นว่า จังหวัดอุดรธานีมีศักยภาพด้านทรัพยากรการผลิตกล้วยน้ำว้าทั้งในด้านพื้นที่ปลูก ความเหมาะสมของสภาพภูมิอากาศ และองค์ความรู้ของเกษตรกร อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนในเชิงระบบยังเผชิญข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะการกระจุกตัวของการดำเนินงานในระดับรายบุคคล การรวมกลุ่มของเกษตรกรที่ยังไม่เข้มแข็ง และการเชื่อมโยงตลาดที่ยังพึ่งพาช่องทางเดิมเป็นหลัก

จากการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญประกอบด้วย ต้นทุนการผลิตที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ความผันผวนของราคาในบางช่วงฤดู การขาดกลไกบริหารจัดการผลผลิตในระดับกลุ่ม และข้อจำกัดด้านเงินทุนและการต่อยอดเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้การสร้างมูลค่าเพิ่มยังไม่สามารถขยายผลได้ในวงกว้าง

บทเรียนสำคัญจากการดำเนินงานปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙ ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับรูปแบบการพัฒนา จากการมุ่งเน้นการสนับสนุนรายบุคคล ไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งเชิงระบบในระดับชุมชนและเครือข่าย รวมถึงการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่เชื่อมโยงการผลิต การแปรรูป และการตลาดอย่างครบวงจร เพื่อให้การพัฒนากล้วยน้ำว้ามีความต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาว

๔.๑ ที่มาของการผลิตกล้วยน้ำว้า

นายภาสกร มณฑากุล Young Smart Farmer (YSF) จังหวัดอุดรธานี แปรรูปกล้วยน้ำว้า แบรินด์ “คำลับแล” ภายใต้บริษัท โซริฮาบุ จำกัด ซึ่งเกิดจากการนำองค์ความรู้มาต่อยอดสวนครอบครัวขนาด ๓๐ ไร่ ในจังหวัดอุดรธานี ด้วยแนวคิด ‘สมาร์ทฟาร์มเมอร์’ ที่ไม่ใช่แค่ผลิต แต่ต้องเพิ่มมูลค่าผ่านนวัตกรรม เพื่อให้สามารถกระจายไปยังตลาดทั่วประเทศ ผลิตภัณฑ์ดั้งเดิม คือ ไอติมแช่แข็งแบบหลอดใส่ชื่อ “ฟรีซช็อต” (FreezShot) สมูทตี้เย็น ๆ แบบไม่ต้องปั่น เนื้อเป็นเกล็ดละเอียด ละลายช้า รสสัมผัสธรรมชาติจากผลไม้สด (เช่น สับปะรดจากสวนผสม) ได้รับรางวัล Inventor Awards ประเภทนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

จากเวที ๗ Innovation Awards ๒๐๒๐ ต่อเนื่องจาก FreezShot ก็พัฒนาสู่การแปรรูปกล้วยน้ำว้าพันธุ์มะลิอ่อน โดยใช้เทคโนโลยีอบด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ ภายใต้แบรนด์คำลับแล ซึ่งเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดอุดรดิตถ์ ใช้วัตถุดิบปลอดภัยได้มาตรฐาน GAP และ MOA จากสวนขนาด ๖ ไร่ ที่ปลูกเอง และรับซื้อกล้วยจากชาวบ้านในชุมชนและเครือข่ายเกษตรกรในจังหวัด เพื่อส่งเสริมการสร้างงานในท้องถิ่น และส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน นอกจากกล้วยอบพลังงานแสงอาทิตย์แล้วยังมีผลิตภัณฑ์ “กล้วยสตีก” ที่เป็นของทานเล่น จัดจำหน่ายตลอดทั้งปี ช่องทางจำหน่ายเน้นออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok, Shopee และ Lazada มองเห็นโอกาสเติบโตของตลาดดิจิทัลอีก ๒๐๐-๓๐๐% เนื่องจากผู้บริโภคต้องการความสะดวกมองหาสินค้าคุณภาพ มีนวัตกรรม และทันสมัย

๔.๒ แนวทางการพัฒนา

Pain Point ที่ส่งผลต่อรายได้ของกลุ่มเกษตรกร

๑. สภาพอากาศและภัยธรรมชาติ เช่น พายุ, สภาพอากาศแปรปรวน, แดดออกน้อย
๒. พื้นที่ปลูกกล้วยลดลง
๓. คู่แข่งในการรับซื้อผลผลิต
๔. คุณภาพกล้วย เช่น กล้วยอ่อน, ตกเกรด, ไม่ได้ขนาดตามที่ต้องการ
๕. ขาดการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การปลูกกล้วย
๖. กำลังการผลิตด้านการแปรรูปไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด
๗. ต้นทุนการผลิตสูง เช่น การยิง Ads โฆษณา, ค่าขนส่ง, ค่าไฟ, ค่าน้ำมัน, ค่าพลังงาน)

แนวทางการแก้ไขปัญหา/ขับเคลื่อนให้กลุ่มเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น (ตามเป้าหมาย ๓ เท่าในปี ๒๕๗๐)

๑. ติดตามการรายงานสภาพอากาศ เพื่อวางแผนจัดการและป้องกัน
๒. จัดตั้งกลุ่มแปลงใหญ่กล้วย
๓. ส่งเสริมการปลูกกล้วยพันธุ์มะลิอ่อน (ไส้ขาว)
๔. จับคู่ผู้ค้ากับเกษตรกรผู้ปลูกกล้วย
๕. สร้างการรับรู้ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงการเก็บเกี่ยว
๖. ผลิตกล้วยให้ได้มาตรฐาน
๗. ส่งเสริมการการปลูกกล้วยพื้นที่
๘. ประชาสัมพันธ์ สร้างสตอรี่กล้วยอุดรดิตถ์ (อุดรดิตถ์ บานาน่าแลนด์)
๙. สร้างโดมพลังงานแสงอาทิตย์เพิ่ม เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตให้มากขึ้น
๑๐. ใช้พลังงานแสงอาทิตย์
๑๑. ขายผ่านตัวแทน, ร้านค้า

๑๒. จัดส่งเป็นรอบ (ในกรณีออเดอร์น้อย)

๑๓. ผลิตตามความต้องการของกลุ่มลูกค้า

ตารางที่ ๑๗ การขับเคลื่อน ๑ ท้องถิ่น ๑ สินค้าเกษตรมูลค่าสูง กล้วยน้ำว้า Young Smart Farmer
จังหวัดอุดรดิตถ์ : นายภาสกร มณฑากุล

Pain Point ที่ส่งผลกระทบต่อรายได้ของกลุ่มเกษตรกร	แนวทางการแก้ไขปัญหา/ขับเคลื่อนให้กลุ่มเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น (ตามเป้าหมาย ๓ เท่าในปี ๒๕๗๐)	หน่วยงานบูรณาการขับเคลื่อน
๑. สภาพอากาศและภัยธรรมชาติ เช่น พายุ, สภาพอากาศแปรปรวน, แดดออกน้อย	๑. ติดตามการรายงานสภาพอากาศ เพื่อวางแผนจัดการและป้องกัน	๑. กสก. ๒. กรมอุตุนิยมวิทยา
๒. พื้นที่ปลูกกล้วยลดลง	๑. จัดตั้งกลุ่มแปลงใหญ่กล้วย ๒. ส่งเสริมการปลูกกล้วยพันธุ์มะลิอ่อง (ไส้ขาว)	๑. กสก. ๒. ศพพ. พิษณุโลก
๓. คู่แข่งในการรับซื้อผลผลิต	๑. จับคู่ผู้ค้ากับเกษตรกรผู้ปลูกกล้วย	๑. กสก. ๒. กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกล้วย
๔. คุณภาพกล้วย เช่น กล้วยอ่อน, ตกเกรด, ไม่ได้ขนาดตามที่ต้องการ	๑. สร้างการรับรู้ตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงการเก็บเกี่ยว ๒. ผลิตกล้วยให้ได้มาตรฐาน	๑. กสก./กวก ๒. ม.ราชภัฏ อด. ๓. ม. นเรศวร
๕. ขาดการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การปลูกกล้วย	๑. ส่งเสริมการปลูกกล้วยพื้นที่ ๒. ประชาสัมพันธ์ สร้างสตอรี่กล้วยอุดรดิตถ์ (อุดรดิตถ์ บานาน่าแลนด์)	๑. กสก. ๒. ศพพ. พิษณุโลก ๓. ประชาสัมพันธ์จังหวัด ๔. ม.ราชภัฏ อด.
๖. กำลังการผลิตด้านการแปรรูปไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด	๑. สร้างโดมพลังงานแสงอาทิตย์เพิ่ม เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตให้มากขึ้น ๒. ใช้พลังงานแสงอาทิตย์	๑. กสก. ๒. พลังงานจังหวัด
๗. ต้นทุนการผลิตสูง เช่น การยิง Ads โฆษณา, ค่าขนส่ง, ค่าไฟ, ค่าน้ำมัน, ค่าพลังงาน	๑. ขายผ่านตัวแทน, ร้านค้า ๒. จัดส่งเป็นรอบ (ในกรณีออเดอร์น้อย) ๓. ผลิตตามความต้องการของกลุ่มลูกค้า	๑. เอกชน (ห้างร้าน/บริษัท) ๒. พาณิชย์จังหวัด ๓. บริษัทขนส่ง ๔. พลังงานจังหวัด

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์

๔.๓ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ด้านการผลิต

- ส่งเสริมระบบเตือนภัยล่วงหน้าและการจัดการสวนให้สอดคล้องกับสภาพอากาศ
- ส่งเสริมพันธุ์กล้วยคุณภาพ เช่น มะลิอ่อง (ไส้ขาว) ที่ตลาดต้องการ
- ผลักดันมาตรฐานการผลิต GAP/Organic เพื่อยกระดับคุณภาพ

ด้านการตลาด

- จัดระบบตลาดกลางกล้วยน้ำว้าอุตรดิตถ์ และพัฒนาช่องทางตลาดออนไลน์
- ส่งเสริมการสร้างแบรนด์ “กล้วยอุตรดิตถ์ – Banana Land” เพื่อสร้างอัตลักษณ์
- จับคู่ธุรกิจ (Business Matching / Contract Farming) ระหว่างเกษตรกรกับผู้ประกอบการ

ด้านการแปรรูป

- สนับสนุนเครื่องจักรและเทคโนโลยีแปรรูปที่ทันสมัย เช่น เตอบพลังงานแสงอาทิตย์
- ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น กล้วยอบกรอบ กล้วยกวน ขนมเพื่อสุขภาพ
- สนับสนุนการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานและสวยงาม

ด้านการรวมกลุ่มเกษตรกร

- ส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นแปลงใหญ่/สหกรณ์ เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง
- พัฒนาทักษะการจัดการธุรกิจ การตลาดดิจิทัล และ E-commerce
- สนับสนุนการเข้าถึงเงินทุนและสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ

๔.๔ ความต้องการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ

๑. ด้านการผลิต

- สนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์กล้วยที่มีคุณภาพ ปุ๋ยอินทรีย์ วัสดุคลุมดิน
- ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการสวน เช่น การปลูกที่ถูกต้อง การดูแลรักษา และการป้องกันโรค/แมลง
- การส่งเสริมมาตรฐานการผลิต (เช่น GAP) เพื่อยกระดับคุณภาพ

๒. ด้านการแปรรูปและเพิ่มมูลค่า

- เพิ่มกำลังการผลิตด้วยพลังงานสะอาด (สร้างโดมพลังงานแสงอาทิตย์เพิ่ม เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตให้มากขึ้น)

๓. ด้านการตลาด

- การจัดหาช่องทางตลาดทั้งในและต่างประเทศ เช่น ตลาดออนไลน์ โมเดิร์นเทรด และตลาดส่งออก
- การจัดงานแสดงสินค้า งานมหกรรมกล้วยน้ำว้าและสินค้าเกษตร
- ประชาสัมพันธ์ สร้างสตอรี่กล้วยอุตรดิตถ์ (อุตรดิตถ์ บานาน่าแลนด์)

๔.๕ แผนปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขและพัฒนาரசยสินค้ำ (Action Plan)

ตารางที่ ๑๘ แผนปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขและพัฒนาரசยสินค้ำ (Action Plan)

แผนปฏิบัติงาน	ปี 2568			ปี 2569									หน่วยงาน รับผิดชอบ	แหล่ง งบประมาณ
	ตค.	พย.	ธค.	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.		
1.สนับสนุนปัจจัยเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและ บริการมูลค่าสูง													สำนักงานเกษตร จังหวัด/ สำนักงานเกษตร อำเภอ	กรมส่งเสริม การเกษตร
2.การเก็บและรายงานข้อมูล 1) การจัดเก็บข้อมูลการดำเนินงาน													สำนักงานเกษตร จังหวัด/ สำนักงานเกษตร อำเภอ	กรมส่งเสริม การเกษตร
2) การรายงานข้อมูลผลการดำเนินงาน													สำนักงานเกษตร จังหวัด/ สำนักงานเกษตร อำเภอ	กรมส่งเสริม การเกษตร

แผนปฏิบัติงาน	ปี 2568			ปี 2569									หน่วยงาน รับผิดชอบ	แหล่ง งบประมาณ
	ตค.	พย.	ธค.	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.		
3.การบริหารจัดการโครงการ													สำนักงานเกษตร จังหวัด/ สำนักงานเกษตร อำเภอ	กรมส่งเสริม การเกษตร

บรรณานุกรม

รังสิมา อัมพวัน กองบริหารงานบริการวิชาการ สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
วิธีการขยายพันธุ์กล้วย. <https://www.maricmju.com/content/๒๙๕๒๓> (กรกฎาคม ๒๕๖๙)
สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมปลูกกล้วย.<https://www.google.com/search> (กรกฎาคม ๒๕๖๙)
วิธีปลูกกล้วย ในพื้นที่ว่างเปล่า สร้างผลผลิตและรายได้. <https://gardenandfarm.baanlaesuan.com/๒๒๑๘๓๕/farming-step-by-step/banana-๒> (กรกฎาคม ๒๕๖๙)
การให้ผลของกล้วย.<https://www.google.com/search> (กรกฎาคม ๒๕๖๙)
การจัดการผลกล้วยหลังเก็บเกี่ยว.<https://www.google.com/search> (กรกฎาคม ๒๕๖๙)
ไทย-บานาน่า.โรคและแมลง ศัตรูพืชของกล้วย เกษตรกรต้องเฝ้าระวัง.<https://thai-banana.com/diseases-and-insects-of-banana-trees/>.(กรกฎาคม ๒๕๖๙)
ผลิตภัณฑ์จากกล้วยแปรรูป.<http://otop.dss.go.th/index.php/en/knowledge/informationrepack/๑๓๙-๒๐๑๗-๐๗-๐๔-๐๔-๐๐-๐๘?showall=&start=๙> (เบญจมาศ, ๒๕๔๙)
ปฏิทินการปฏิบัติดูแลและรักษากล้วย.<https://www.google.com/search>. (กรกฎาคม ๒๕๖๙)
ต่อยอดจากโคก หนอง นาโมเดล สู่ผลิตภัณฑ์แปรรูปผลไม้ท้องถิ่น แบรินด์คำลับแล. ผู้จัดการออนไลน์ https://mgronline.com/smes/detail/๙๖๖๐๐๐๑๑๓๓๔๑?utm_source=chatgpt.com#google_vignette (สิงหาคม ๒๕๖๙)